Yeni Aylık Sanat-fikir Dergisi

FIRAT

Çayda Çıra'dan dönüş

FİKRET MEMİŞOĞLU — ŞÇKRÇ KAÇAR — GÜRBÜZ ŞENKAL — N. YILDIRIM GENCOSMANOĞU — M. SUPHİ ÇETİN — MURAT MUZ — CENANÎ DÖKMECİ — Dr. İLHAN AKÇAY — MİTHAT YILMAZ — HASİP MEMİŞOĞLU — ARİF EREN — CENAP OSMANOĞLU — Doç. Dr. MUSTAFA TEMİZER — MUSTAFA KÖKOK — NECİP GÜNGÖR KISAPARMAK

SAYI : 27 MAYIS 1966 100 Kuruş

Pek Muhterem Ağabeyim!

Size uzun zamandır mektup yazamamanın üzüntüsü içindeyim. İhmalimden dolayı mahcubum. Onbeş günlük bir köy gezisinden dönüp, Samsun'da YENİ FIRAT'a kavuşunca heyecanlandım. Yorgunluklarımı unutarak, hemen bir içimde yudumladım. Dergiyi tekrar çıkarmakla, Elâzığ'a ve bütün memlekete en büyük hizmet ettiniz... Hele bizler için...

Bu hizmetin değerlendirilmesi sözle mümkün değil... İlk anda, yazı, şiir ne varsa hepsini okudum. Sonra tekrar, dinliye dinliye, anlıya, anlıya bir daha okudum. Bazı tertip hataları hâriç, dergi baştan sona şaheser... Sizin hakkınızı, Elâzığlılarca, Memleketçe de çalışsak ödiyemeyiz.

Başyazınızın her cümlesi, hatta kendinize mahsus incelikle, daha bir başka anlamlaşan her kelimesi, bana yeni bir hız, yeni bir hayat bağışladı, sanki... Diğer yazılarınızı okurken de sıcak sesinizi, selis ifadenizi, ağzınızdan dinliyor gibi oldum. Cenani Beyin şiirini de pek çok güzel buldum. İki üç defa peşpeşe okurken, kendimi içinizde sandım. Gözlerim yaşlanmıştı... Hayatımın en tatlı günlerini aranızda geçirmiş olduğumu ve sizlerin kolay, kolay bulunamıyacak, sahip olunamıyacak ağabeyler, arkadaşlar olduğunuzu şimdi daha iyi anlıyorum. Ne bahtiyardır o insan ki sözünden, sohbetinden bir şeyler kapılır kimselerle, oturup kalkmıştır. Ne bulunmaz insanlardır ki onlar halden ve dilden anlarlar...

İşte ben şimdi bütün bunlardan yoksunum. Aranızda bulunduğum zaman, kadrinizi, gereği gibi bilemediğime yanıyorum.

Ben şimdi Elâzığ'ı da sizler için sevdiğimi söyliyebilirim. Çünkü memleketler, değerleriyle sevilirler. Tabiatin güzelliği yanında, insan, gerçek insanlar olmayınca, her sevgi kısır ve yüzlek kalıyor.....

Ben şu anda Elâzığ'ın en küçük ve bakımsız bir köyünde öğretmen olmayı, bütün içtenliğimle istiyorum. Ruh açlığı karın açlığına benzemiyor. Biri insanı bayıltırsa, öbürü, öldürüyor. Yeni Fırat'ı okurken, 6 aylık bir ayrılığın, benden neler kopardığını acı acı anlıyorum.

Muhterem Ağabeyim; hâlâ sakladığım ve çıkarıp tekrar okumaktan zevk duyduğum son mektubunuza gününde cevap vermediğim için özür dilerim. Gerçi benim de özürlerimin bitip tükeneceği yok ya, artık sizin engin toleransınıza sığınarak, bir daha özür dilemekten kendimi alamadım.

Beni, Rübainize konu olan, «bigâneleşenler» den değil, «ömrünce güleç» olanlardan saymanızı rica ederim.

Hepinize, gökler ve gönüller dolusu sevgi ve saygılar...

N. Yıldırım Gençosmanoğlu

YENİ FIRAT

Aylık Sanat ve Fikir Dergisi

Yıl: 3 Sayı: 27
Mayıs 1966

Sahibi
FİKRET MEMİŞOĞLU

Yazı işlerini yöneten
Sorumlu müdür:
CENÂNİ DÖKMECİ

Abone :

Yıllığı	12 TL.
Altı Aylığı	6 TL.
Yurt dışı yıllığı	24 TL.

Gönderilen yazılar basılsın basılmasın geri gönderilmez.

«Yeni Fırat» adı anılmadan dergiden yazı ve şiir alınamaz.

Yazı ve şiirlerin fikir sorumluluğu yazarlarına aittir.

İlân ve Reklâm:

Tam sayfa 1500 TL.
Küçük ilân ve reklâmların santimi 10 TL.

Yazışma ve para gönderme:
Fikret Memişoğlu, Avukat
ELÂZIĞ

Dizgi ve Baskı:
Matbaa Teknisyenleri Basımevı
Divanyolu, Biçkiyurdu sokak 12
İstanbul

Çıkış tarihi: 20/5/1966

FETİH ve FATİH

Fetih, Anadolu destanının düğüm noktası İslâm tarihinin kutsal müjdesi, Dünyâ medeni yetinin karanlıktan aydınlığa çıkış hâdisesi...

İstanbul'un fethi «Feth-i Mübin» diye anı lır. Peygamber sözüyle kutlu ve mutlu oluşı beyan edildiği için...

Doğu ve Batının kilit noktası olan İstan bul, «müfettihülebrâb» olan bir elle açılınca Doğu'da ve Batı'da bunun etkisi, tabiatiyle pel büyük oldu...

Avrupa'da, romantik bir üzüntü yaratar bu olay, Asya'da, bilhassa İslâm âleminde muh teşem şâdımanlık sebebidir. Abbasi Halifesinin emriyle, fetih şehitleri, câmilerde tâziz edilir ken, meydanlarda şehrayinler yapılmıştır.

Öyle olması da lâzımdı. Bir çok kuşatma

nın, bir hayli hücûmun, başaramadığı işi, Türklerin başarması, başarılmamış işin başarısıydı.

Kur'andaki «Belde-i Tayyibe» terkibi de, İstanbul Fethinin «ebced» hesabiyle, hicri tarihine rasladığından, elbette bütün Müslümanların gönlü fethedilmiş demekti.

İslâm tasavvufundaki tevekkül ve toleranstan yoksun olan, Avrupa ise, bu fethi korkunç bir felâket olarak karşılamıştır. Kırallardan Papa'ya kadar fetih, hıristiyan âleminin çöküşüne başlangıç sayılır.

Haçlı seferlerinin hazırlanması, bu üzüntünün eseridir.

Fakat, İstanbul Fethi, rönesansın doğmasına sebep olduğu için, bir çok müsteşrikler de, bu olayı, medeniyet için hayırlı ve uğurlu kabul ederler.

Molteke, Prens Dukas, filozof Hegel, E. Bourgeois gibi bir çok bilgin de, fethin nedenini, Bizansın iç çöküşünde bulmuş, Avrupa'da Rönesans ve Reformun doğması için, en büyük faktör kabul etmişlerdir.

İşte fetih hâdisesi, büyük şâir Y. Kemal'in üzerinde durduğu kadar, belki daha çok önemlidir.

Fethin mümessili sayılan Fatih'e gelince, onun önemi de başardığı hâdiseden az değildir.

Fatih, Peygamber Hadîsiyle kutlanan bir emir.. Herat'ın meşhur mutasavvıfı Molla Cami, İran'dan yazdığı manzum mektupta:

(Ey lâtif kuzey rüzgârı! Cihan emirlerinin Kâbesi olan kutsal konağa doğru yol al. Yolun açık olsun. Kendini o dostun kokusuyla ıtırlara bula. Emel Kıblesine dönmek için, hulûsu ve ihlâsı ihmal etme sakın.

Horasan'dan dilek yükün bağlayıp, Rum ülkesine doğru dön ve ikbâle eriş.. Oraya varır varmaz, yüce padişahın makamını sorarak, onun kapucusu kimse, bastığı toprağa yüzünü sür. Eğer izni olursa o padişahın huzuruna varıp, edibane, zarîfane de ki:)

Diye sonsuz takdir, tavkir ve tazimlerde bulunarak, Onu över.

Âşık Paşazâde ise, Fatih'i, ilk cuma günü Ayasofya'da mücahitleri ile namaz kıldığını belirterek, anar.

Alman tarihçisi Deismann da: «Fâtih, Dünyâ târihinin bir dönüm noktasını yarattıktan sonra, Doğu ve Batı'nın kapısında durarak, bu iki âlemin kültürünü nefsinde toplayan bir insandır» diyor.

Georgios Trapezuntios, Fâtih'e hitab ederken: «Kimse şüphe edemez ki, sen Roma İmparatorusun» der.

Kritovulos ise: «Sultan, en keskin zekâlı profesörlerden biridir» kanısını taşır.

Doğu'nun ve Batı'nın takdirlerini saymaya ne lüzum var. İngiltere'de yapılan bir merasime katılmış Osmanlı sultan hanımlarından birine, protokolda uygun yer verilmeyince, dâveti reddederek serzenişi şöyle:

(Ben, Fâtih'in torunuyum!...)

Bu hitap ve o itap, haddini bilmiyenlere, had cezasıydı sanki!... Fâtih'in, kırk kuşak sonraki torununa, lâyik olduğu yer verilmiştir çünkü...

Bu protokol hâdisesi bile, Fâtih'in, Avrupa üzerindeki silinmez etkisini belirtmeye yeter elbet...

FETH-İ MÜBÎN

Bir genç, elinde sancak, başbuğu bir diyârın;
Kutsal hadîse ermiş, en dinci şehriyârın.
Türk'ün başında buyruk, timsâli Zülfikârın;
Tâ şark ü garbı tutmuş, şavkıydı rûzigârın.

Keskin bakışlarından, kalkan kılıç zağ içmiş
Tığiyle ülke ölçüp, kalbiyle ülkü biçmiş
Maksûdu Tanrısından, mutlak ya hep, ya hiçmiş
Uğrunda dümdüz olmuş dağ taş buşehsuvârın.

«Kostantaniyye» Gelmiş bir müjde, Türk'e, Kafdan.
Çepçevre asker elbir, hiç çıkmamış bu safdan.
«Orhân» için sarılmış, her burcu, bir taraftan,
Bir çok kuşatmadan sağ, sâlim çıkan Hisar'ın.

(Sayfayı çeviriniz)

Fâtih'in, bize hediye ettiği İstanbul'a, heykelini dikemediğimizden üzülenler var. Beyhûde bir üzüntü bu!! Her tarafta, câmi olarak, hisâr olarak, sayısız eser olarak, Fatih yükselmektedir. Heykelinin yapılıp yapılmaması, onun şânına ve cihânına, bir şey katmaz. Olsa, olsa, kadirşinaslığımızın, nâçiz bir eseri olabilir. Nâçiz oluşu, onun eserlerine kıyasla varılan hükümdan dolayı... Ona lâyık eseri yapacak, ne kudretimiz, ne de san'atçımız var. İşte bu kazın...

Ona anıt yapamamaktan ötürü, pek üzülmeye değmez. Bu konuda heykeltraşlarımızın kalemi körse de, şâirlerimizin kalemi işlektir.

Y. Kemal, «Fetih» için şöyle diyor:

Bir âlem açan zaferlerin en genişi
İstanbul fethi, Tanrının kutlu işi
Gün doğmadan evvel o güzel sâatte
On bin yiğidin Büyük Gedik'den girişi

A. Hâmit de, Fatih için, gür nefesle, şöylece seslenmektedir:

Her kûşesinde dehrin, nâm-ı bekâ - nisârın
Şâyestedir denilse, âlem senin mezârın
Kaldın cihanda bir an, her ânın oldu bir devr
Mülk-i Ezeldi gûya, tahtında hemcivârın

İstanbul fethi, Türk Milletine ebediyyen kutlu olsun. Ulu Hâkâna sonsuz rahmet ve hürmetler...

Yeni Fırat

Her burcu fetheden güç, dağlar yaran gönülmüş
Bundan Bizansın aşkı, kalbehli Türk'e gülmüş
Her fendü bendi bir bir, son gün gelip, çözülmüş
Bir çok hücûma karşı, «zincîr ü âb ü nâr» ın.

Kâfi gıyâben artık, söyleşmek içtinâbı;
Ol pâdişâha gönlün, veçh'en gerek hitâbı.
Lâzım huzûra çıkmak, yâdetmek inkılâbı;
Vâcib vicâhen elbet, tavkîri, ol vekârın.

Sensin o hân Ebülfeth, ol anlı şanlı Fâtih;
Düşmanla dosta sensin, hemdest ü hem müsâlih.
Miftâhın oldu Merrih, meftûhun oldu tarih;
Durdukça âlem artar, kârınca îtibârın.

Ecdât ezberinden, bir yadigâr olan şehr;
Rûyâ'na verdi ziynet, nakş ü nigâr olan şehr;
Her faslı, gül gülistan, her dem bahâr olan şehr;
Olmuşdu özge yârın, bir özge gül-izârın.

Her ilm ü fenne vâkıf, her ihtirâa kâdir,
Bir kahraman kumandan, kahir bir âdil âmir.
Sendin en üstün ârif, sendin en içli şâir,
Metbûu sendin ancak, ömrünce en kibârın.

Seyf ü kalem muhakkak, kadrinle buldu elyâk;
Lutf u kerem de oldu, sadrınla kadre ortak.
Tavsîf için bir elden, hûn ü mürekkep elhak,
Nakşetti arş ü ferşe, dâvânı iktidârın.

Sendin yol ehlinin sen, en merdi, en cesûru,
Olmuştu şebçirâğın, İslâmın aşk umûru.
Çevrende «Şems-i dîn» in hâle'ydi feyz-i nûru;
Ak yüzle arşa çıkmak, «uçmak» dı intizârın.

Hem her kutupda dâhî, hem cezbe mihveriydin;
Hem en karanlık asrın, pür-şûle tanyeriydin.
Gerçek Hak âşıkıydın, hakkiyle aşk'eriydin;
Hürmetle şefkat artık, evlâda yâdigârın.

Fecrinle aşk odundan, dağlandı zulm ü zulmet.
El bağlayıp kefâret, keffâret etti hikmet.
Doğmuş hilâl, adâlet burcunda, şâhid ümmet.
Serbest olup, bir elden, bağlandı zülfiyârın.

Deryâ tutan donanma'n, dindirdi gasb ü darbi;
Sahrâda müthiş ordun, sindirdi Şark ü Garbi.
Tanzim-i sulh için sen, koydun nizâma harbi,
Kânûn-ı Hakka uygun, ilk emr ü son karârın.

İndinde saltanat bir külfetti, cism ü câna;
Tavzîf olunmak ammâ, devletti imtihâna;
Zirâ gelir her insan, bir borç için cihâna,
Der, say'ü ray' ederdin, rikkatdi iytizârın.

İslâma her cihâdın, her dem selâm iletti;
Ecdâd gayretiyle, ahfâda nâm iletti.
Hem meste, dem tutup, hem mahmûra câm iletti;
Mest olduğun var ammâ, yokmuş fakat humârın.

Devrinde yirmi devlet, diz çöktü savletinle,
Mağrûr o üç hümâyun, bir oldu, devletinle.
Üç bahrı bir bir aldın, pür-cûş milletinle;
Kıldın bir iç deniz hep, mevc oldu kâr ü zârın.

«Feth-i mübin» le lâkin, dağ, lâlezârın oldu.
Bir hayli kâfir âhû, vurgun şikârın oldu.
Ammâ senin bu yoldan, kâr almak ârın oldu;
Nâmusûn itti Rûm'u, İblîsi koğdu ârın.

Kavgâ-yi saltanattan, fâriğ gerek, karındaş!
Derken «nizâm-ı âlem» koydun, seçip kurû, yaş.
Hulkunla halk için sen, farketmedin, ayak, baş.
İymâr içindi kal'in, tâmiyr için hasârın.

«Feth-i mübin» i zâmin, emr-i aliyülâlâ,
Tebşir edip gazâ'nı çalkandı zîr ü bâlâ
(Hâmid) susunca, Fikret, ardınca der ki hâlâ:
«Emsâr bahşişindir, ebhâr yâdigârın.»

Ey her güzelle elbir tedbir edip, giden genç!
Her türlü hüsn ü âmı, nefsinde cem'eden genç!
Ey tâze devr açan genç, ey târih eskiden genç!
Elbet olanca Türk'ün kalbindedir mezârın...

Fikret MEMİŞOĞLU

TÜRK KÜLTÜRÜ

Şükrü KAÇAR

Türk kültürü denince, Türk Eğitim Tarihi'nin enginliğinde yatan Türk'e özgü kültür aklımıza gelir. İlk ve Ortaçağ'da bu kültür sayesinde Türkler, dünyaya üstünlük sağlamış, uygarlık bir sel gibi doğudan batıya akmıştır. Eğitim, sağlık ve savaş alanında sağlanan üstünlükleri, o tarihteki Türk kültürüne borçlu bulunduğumuzu çekinmeden söylivebiliriz. İbni Sina'lar, Farabi'ler, Zazali'ler, bu devrin yetiştirdiği ünlü Türk bilginleridir. Barut'u, tüfeği, topu, pusulayı bulan Türk dünyası, öyle bi ran gelmiştir ki, batı dünyasının dikkatini üzerine çekmiş ve hatta yüzyıllar boyu sürüp giden Haçlı Savaşları da bu yüzden olmuştur.

Güçlü din adamlarımızın bulunduğu bu devrede, din ile bilim arasında en ufak bir çatışma olmamış, üstelik o günün din adamları bilim adamlığı niteliğini de taşımak suretiyle uygarlığın yayılıp kökleşmesine yol açmışlardır. Bugün hâlâ tıp dünyasının (Pirî) olarak anılan İbnî Sina böyle bir kişidir. İbnî sina, bununla da kalmıyarak, eski Yunan'da Sokrat'ların, Aristo'ların açtığı felsefe çığırının benzerini Türk-İslâm Dünyasında açmasını başarmıştır. Ama bugün Türk kültürünün engin deryasında yatan bu ünlü kişleri, unutan bizler, kurtuluşu Avrupa ve Amerika kültürüne bağlanmakta aramaktayız. Yıllardır süregelen batı hayranlığımızın, bizi her geçen günde biraz dada ulusal benliğimizden koparıp ayırmış, kısır bir döngü içerisinde ne yaptığını bilmiyen insanlar durumuna getirmiştir. Eğitim programlarımızın kendi yapımıza uygun olmayışı, yetişmekte olan genç kuşağa bir sürü ağırlıklar yükleyişi, yıllardır yolumuzu seçememize nedenler hazırlamıştır. Bugün gençliğimizdeki dalgalanmaları, çeşitli düşün ayrılıklarını meydana getiren gerçek sebepte budur. Eğitimimizin, resmî adı (Millî Eğitim) se de bugüne kadar ulusal yapıya yaklaşmaktan çok, yüzümüzü hep başka toplumlara, özellikle batıya dönmüş, bilerek veya bilmiyerek karmaşık bir eğitim ortamı meynada getirmişizdir.

Yaşam görüşünde (Hayat felsefesinde) birleşen ve ulusallaşan bir gençlik yetiştirmek, Türk gibi yaşamak, Türk gibi düşünmek, Türk gibi güçlü olmak bilincini vermek, Türk'e özgü bir eğtim yolu, eğitim yöntemi izlememize bağlıdır. Bu yolu tuttuğumuz, kendimize döndüğümüz gün, ulusal kalkınmamızı da, kişiliğimizi bulmağı da başarmış olacağız. Eğitim Bakanlığımızın, öğrenim programlarına böyle bir anlayış kazandırması ve öğretmen adaylarını Türk Kültürü açısından yetiştirmesi artık bir zorunluk haline gelmiştir. Yabancı ülkelerin eğitim görüşlerinden elbetteki yararlanacağız. Ama kendi kültürümüzü bir yana itip büsbütün onlara bağlanıp kalmıyacağız. Geçmişte olduğu gibi bugün de ulusal kültürümüzün belli bir kişiliği olmalıdır. Öğrenim kurumlarımızda görevli her eğitimci, Türk eğitim felsefesinin ana çizgilerini kutsal bir kitap gibi bilmelidir. Bu ruh ve ülkü aşılanmadıkça, biz toplum olma niteliğimizi yitirir, başkalarına her zaman el açan kişiliksiz toplumlar durumuna düşeriz. Oysa bizim kafa yapımız da, insan gücümüz de, ulusal kalkınmamızı sağlıyacak güçte ve yeterliktedir. Yeterki bu güç ve inancı, bilinçli bir şekilde kullanmasını bilelim, bir tarım ülkesi olan Türkiye'mizde herkesin parmak ısıracağı atılımlara (hamlelere) girişelim. Aydınlarımız, ger-

BARAJ ÖKSÜZLERİ

Gürbüz ŞENKAL

Keban barajının inşaatına paralel olarak ilk plânda su altında kalacak köylerin arazilerinin istimlâkleri ele alındı.

Arazi ve bahçe sahipleri istimlâk bedelini alacaklar. Böylece onların mağdur olmayacağı, ve istediği yerde dilediği işi yapacağı belli oldu. Hatta kısır tarla ve arazisi olanlar haklı olarak seviniyorlar. Zira; beş para etmeyen yerler işe yaradı.

Bizim ele alacağımızı husus verilen istimlâk bedellerini tenkid değil. Sadece köylerden eli boş ayrılacak olan çobanlar, marabalar, yarıcılar, köybekçileridir.

Bu fakir aileler ne yapacaklar? Nereye gidecekler? Dertlerini kimlere anlatacaklar? Bunların hallerine çare arayanlar varmıdır? Varsa kimlerdir?

Onları alkışlayalım.

Bütün partilerden, başkanlarından, senatörlerden, milletvekillerinden ve ilimiz vali. kaymakamlar, nahiye müdürlerinden rica ediyoruz bu mühim konuya el ele verip çare arasınlar.

Hazine arazilerinden mi, yoksa; başka yerlerde mi ne olursa olsun bu mağdur vatandaşlara tarla, ev ve ihtiyaçlarına yetecek malzeme ve para yardımı hususları bir an evvel gerçekleştirilsin.

Böyle büyük bir projede bu küçük husular da bertaraf edilmeli.

Bütünüyle istimlâk alanına giren köylerde hemen yersiz, topraksız köylüler tesbit edilmeli ve onların adetlerine göre hükümetten bu meseleye âcilen yardımcı olması istenmelidir.

Hiç değilse bu yersiz yurtsuz aileler bu fırsattan istifade ile toprağa kavuşmuş olur.

Yazımızı okuyan bütün ilgililerin ve insanlık duygusu olanların yardımcı olmalarını canı gönülden bekliyoruz.

---

cek vatanseverlerimiz, bu yolda birleşmeli, kişisel çıkarlar. art düşünceler bir yana itilerek. memleket hizmetine koşmalıdır. Ulusal kültürümüzün ışığı altında gereken atılımları yapar ve gençliğimize de belli eğitim görüşleri kazandırabilirsek, kalkınmamamıza sebep yoktur. Meşin ceketli âsi gençlik yerine, bilinçli ve dâvalarına bağlı bir gençlik yetiştirmek, Türk Kurtuluş Savaşı'ndaki (Kuvayi Milliyeyi) ruhunu yeniden canlandırmak olacaktır. Buna gereksinmemiz de vardır. Hak yolunda, birlik olma yolunda yüce Tanrı daima bizimledir. Biz istersek, tarihler yaratan, sayfalar kapatan Akıncıların gereçk oğulları, torunları olabiliriz.

BALAK GAZİ DESTANI'NDAN

Üçbin kişilik Türkmen ordusu Harput'a doğru yönelmeden önce genç Başbuğ Balak Gazi tarafından denetlendi. Gerekli buyruklar verildikten sonra, Balak Beğ erlerinin karşısına geçerek şu konuşmayı yaptı:

HARPUT KALESİ

Kim bilir kimler kodu
Temele ilk harcını...
Bu taşlar, kaç ustanın
Eritti kaç murcunu?..
Bu yapıda kaç insan
Ödedi can borcunu...
Ve zulüm, kaç omuzda
Şaklattı kırbacını..
Kaç bezirgân boşaltıp
Altın dolu hurcunu,
Ödedi yol pacını...
Kaç kıral, kaç ülkenin
Toplayıp haracını,
Diktiler HARPUT adlı
Bu efsâne burcunu.

Çağlar eritemedi
Onun bir tek taşını.
Dörtbin yıl indirmedi
Bulutlardan başını.
Doldurdu başbuğların,
Kıralların düşünü.
Ve masallar demedi
Harput'un bir eşini.

HARPUT'A DOĞRU

Çatlamalı yağız atlar,
Al kısraklar döl atmalı.
Biniciler hallaç olup
«Pamuk» diye yol atmalı.
Varıp Harput Kalesi'nde
Tunç kapıya el atmalı.
Getirip bir hünerine
Kırılan Kılıç yerine
Hasma karşı kol atmalı.
Düşman dönmeli şaşkına
Şöyle ki: Tanrı aşkına
Sağ düşerse, sol atmalı...

*
**

Balak Beğ'i dinliyen
Koçyiğitler atlanır.
Genç gaziler, tepeden
Tırnağa pusatlanır.
Onarılır takımlar,
Kılıçlar masatlanır.
Mahmuzlar sivriltilir
Ve nallar polatlanır.
Ustaysa binicisi,
At koşmaz, kanatlanır.
Nice güçlüyse düşman
Cenk o denlü taclanır.

N. YILDIRIM GENCOSMANOĞLU

BİR REFORMİST'E CEVAP

II

M. Suphi ÇETİN

Sayın Çerman, toplumumuzun ilerleme gücünün kemirici, hamlelerini köstekleyici mahiyette kabul ettikleri için 1300 küsur yıldır tek bir harfi dahi tebdile uğramamış, uğratılamamış olan KUR'AN'ın yerine yeni bir kutsal kitap ikâme etmek istiyorlar. Evvelâ şunu söylemek gerekir ki, Allah kelâmını havi KUR'AN karşısında ortaya kunulacak olan kul eserine hiç bir kutsiyyet veya dinî sıfat izafe edilemez.

Esasen İslâmda İman'ın esası belirtilmiştir. Allah'ın Kitaplarına, Peygamberlerine şeksiz şüphesiz inanmak da bu cümledendir. Binaenaleyh Allah Kitabını Hz. Muhammed'in şahsına izâfe etmek, muhteris, kavmiyetçi, açıkgöz bir insan'ın eseri olarak göstermek, iman noktai nazarından mâlûl bulunmak demektir. Hatta bu bakımdandır ki, İslâmiyete Muhammedilik etmek dahi bir bakıma yanlıştır. Rahmetli A. Hamdi Akseki Bey'in şu ifadesinde de bu gerçek daha iyi bir şekilde açıklanmıştır: «Semâvi dinlerin hakiki vâzıı ve kurucusu Allah-teâlâdır. Peygamberler sadece Allah'ın ezeli iradesinin zuhuruna vasıta olmuştur. Vahyile Allah'dan aldıklarını insanlara bildirmişlerdir.

Din ilk önce Peygamberlerin ruhunda tecelli eder, Küllî ruhun (Cenabıhakk'ın) Kutsî ruha bir hitabı ile başlar. Bu peygamberlerin irâdi olan faaliyeti ile ilgili değildir. Bu tecellide Peygamber'in ruhu yapan ve işleyen olmayıp sadece yukardan geleni kabul edici durumdadır». (I)

Bu böyle olduğu gibi Kur'anın Allah kelâmı olduğu bir çok Garp mütefekkir, alim ve edîbinin vicdan ve iz'ânında en küçük bir şüphe ibraz edilmeksizin tam bir dürüstlükle ortaya konulmuştur. Herbiri büyük bir hakikatin ifadesi olan aşağıdaki sözlere ait imzalar lütfen tetkik buyurulacak olursa kendi kendimize intibaha davette belki faydalı olurlar. Zira, engin bir insânîlik âleminin hürlüğü içerisinde, hakikatin önünde secde edebilen bu insanlar asla gerici olamazlar. Aksi takdirde, gerçek kıymetler içerisinde bir tek ilerici bulmak dahi mümkün olamaz.

Prens Bismark'n hakikat aşinalığı işte bu karanlık düşüncelerin arasından bir yıldız gibi ışıklarını saçıyor: «Ben, şunu iddia ederim ki; Muhammet mümtaz bir kuvvettir. Destigâhı Kudretin böyle ikinci bir vücudu imkân sahasına getirmesi ihtimalinden uzaktır.

Sana muasır bir vücud olmadığından dolayı meteessirim, Ey Muhammed Muallimi ve nâşiri olduğun bu kitap, senin değildir. O, lâhûtîdir. Bunun lâhûti olduğunu inkâr etmek, mevcut ilimlerin butlanını ileri sürmek kadar gülünçtür. Bunun için beşeriyet senin gibi mümtaz bir kuvveti bir defa görmüş, bundan sonra da göremiyecektir. Ben huzuru mehabetinde kemâli hürmetle eğilirim». (2)

İşte İnsanlığın ölümsüz filozof şairi Goethe: «Görüyorsun ki, bu Kitabın öğrettiği esaslar, zerre kadar aksamıyor. Biz, bütün sistemlerimizle, bundan ileri gidemiyoruz. Umumiyetle hiç bir insan da, bundan ileri gidemez.» (İslâm'ın Yeni Uyanışı) (3).

Bütün yönleriyle, en üstün insan güç ve kabiliyetinin meydana getirmesine imkân görülemiyen derecedeki üstünlüğü ile Kur'an; devrin en ünlü arap şairlerinin; huzurunda, hayrette kalarak huşu ile eğildikleri bir Allah mucizesidir. Nasıl olur da ümmi olduğu sarahatle beyan edilen Hz. Muhammed'in şahsına ait bir eser olarak telâkki edilebilir? Evvelâ bütün dürüstlüğü ile karakteri en yanılmaz bir şekilde tescil edilmiş olan O, büyük insan bunun İlâhi olduğunu söyledikten sonra.

Bakınız bu hususta KONT HENRİ DE KASTRİ'de inancımızı gayet açık bir şekilde teyit etmektedir: «Kur'anın vahyi meselesi, hakikaten mûdil bir meseledir, çünkü âlimler onu halledemiyorlar. Bizim aklımız ise, bir ümmînin böyle sözler söylemesi karşısında

hayret ediyor. Bütün şark, bir insanın, lâfzan, yahut mânen Kur'ana bir nazire meydana getiremiyeceğini itiraf etmektedir. Bu o kelimei ilâhiyedir ki Hazreti Ömer gibi bir insanı hoşnut etmiş ve onu imân ile siyrâb etmiştir.» (4).

Biz inanıyoruz ki, Hazreti peygamber ümmîdir. Bu Kur'an hakikatlerine olan inancımızın bir neticesidir. Zirâ; Kur'anın Âraf sûresinin iki âyetinde Hz. Muhammed'in ümmî olduğu bildirilmiştir. Birincisinde: «Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları ümmî Nebiye ittiba edenler». İkincisinde de «Allah'a ve onun ümmî olan resulüne iman ediniz». Keza, Ankebut Suresinde de: «Sen bu kitaptan evvel hiçbir kitap okumamıştın, sağ elinle de yazı yazmamıştın. Öyle olsaydı bâtıl söyleyenler şüpheye düşerdi.» (5)

Şimdi yukardaki âyetler önünde, Kur'anın o ölçülere sığmayan büyüklüğü karşısında, nasıl oluyor da bir ümmîye ait eserdir demeye dilimiz varıyor? Bu itham ancak yeterli bir ölçüye sahip olmıyan muhakemenin sonucu olabilir.

Maamafih, bunu bir tarafa bıraktıktan sonra ikinci bir iddia ile de karşılaşmak mümkün olabilir. Çünkü insan bir kere septisizmin batağına düşmeye görsün, kurtulmak için çırpınır ve çırpındıkça da daha derinlere batar. Denilebilir ki, Kur'an bir Autosuggestion (kendi kendine fikir telkini) ile vücuda getirilmiştir. Bunu da EMİLE DERMENGHEM adlı bir Fransız müellifi «Muhammed Hayatı» adlı eserinde açık olarak cevaplandırmıştır; «Hazreti Muhammed'in hayatı daima hâli tabiîde idi, yalnız vahi geldiği zamanlar, hakiki mistikler ve Benî İsrail peygamberleri gibi O dahi muzdarip oluyordu. Lâkin başkalarının görmedikleri bir takım şeyleri hasta olduğundan dolayı görmedi. Bunları gördüğü için vücudunda hastalık eserleri görülüyordu. Bunlardan ve vefat sebepleri olan hastalıklardan sarfı nazar edildiği halde hayatları boyunca uzun güneşin altında vuku bulan uzun seyrüseferlerden hasıl olan ve başına hacamat yapılarak tedavi edilen iki üç başağrısından başka bir şey bulunmaz». (6) Gerçekten Hz. Muhammed maddi ve manevi hayatını en normal ölçüler içerisinde yaşamıştır. İslâm dâvasının yayılışında karşısına dikilen o amansız derecedeki zalim engellere karşı daima tevekkül, sabır fakat asla sarsılmayan bir imanla direnmiştir. Daima düşmanlarının da felâhı için dua etmiş en küçük bir asabiyet ve isyan alâmeti göstermemiştir. Bu da her yönden ideal bir bünyeye sahibiyetinin en istikrarlı ve şaşmaz delilidir. Deliller pek çok, esasen bunları peşpeşe sıralamıya da pek lüzum yok. Zirâ, bütünüyle madde ve mânâ âleminin O, ölümsüz güneşi olan hazreti Kur'andan daha büyük bir delil tasavvur edilebilir mi? Düşünebilen ve duyabilenler için...

Ayrıca hazreti Muhammed, Muhammed-ül Emin sıfatını kazanmış, hayatının her ânında ve her hâliyle doğruluktan ayrılmamış, haklı olarak gerçek bir itibar ve itimada sahip olmuştur. O'na nasıl olur da, en küçük bir vicdan murakabesinde bulunulmaksızın, kendi kitabını Allah kitabı diye telkin ederek insanlar ve insanlığı aldatıyor iftirasında bulunabilir? Vicdan ve aklın sınırını aşanlar hariç, insanların yanında da Allah'ın huzurunda da O, bu iftiralardan tamamen münezzehtir. İftiralar, ancak bu aydınlık içerisinde ak ile karanın teşhisine yardım eder.

İslâmi ilimlere karşı biraz olsun aşinâ olanlar bilirler ki, Allah emirlerine, sözlerine âyet denilir. Âyetler Peygamberlere hem mâna ve hem de lâfzen vahyolunmuştur. Bir de Hazreti Peygambere ait sözler vardır ki, hadis denilir. Bunlar da kutsal hadis ve hadis diye ikiye ayrılır. Kutsal hadisler mânen vahyedilmiş olup, lâfzı Hz. Muhammed'e aittir. Hadisler ise hem mânen hem lâfzen peygamberlerimizin sözleridir. Esas itibariyle Kur'an hükümlerine de tamamen uygundurlar. Şimdi yakından aşinalığa dahi lüzûm kalmaksızın, yanyana bir âyet, bir kutsî hadis ve bir de hadis yazılarak okunsa, en küçük bir şüpheye mahal kalmaksızın hangisinin Allah kelâmı, hangisinin Peygamber sözü olduğu açık bir şekilde anlaşılabilir. Üslûpdaki akıcılıkdan, belâgattan, ahenkten, insan varlığının derinliklerine olan tesirden bu ayırım kolaylıkla ortaya konabilir. Bir İngiliz olan JOHN DAVENPORT dahi hiçbir yakınlığı bulunmama-

sına rağmen bu gerçeği görmüş ve «Herhangi bir Arapça yazıya iktibas olunan bir «Kur'an âyeti» o yazının içinde bir yakut parçası gibi durur. Gözleri kamaştıran mücevher gibi parlar. Kur'anı kerim vahyolunduğu gündenberi belâgatiyle âlimleri hayran bırakmıştır.» mealindeki sözleriyle de alenen beyan etmiştir. (7).

Müslüman halkımızın kendi içinden seçeceğimiz bir örnek de bu hususta çok mânidar görünmektedir. Arapçayı bilmeyen bir müslüman, mânasını anlamadığı halde Kur'anı eline alıp, sıkılmaksızın; aksine, bir ruh berraklığına kavuşmuş olarak saatlerce okuyabilmektedir. Ama bunun dışında Arapça da dahil herhangi bir yabancı dille yazılmış olan bir eser, o lisânı bilmeyenlerce çok sıkıcı olmakta ve üç beş cümle sonra sıkacağı için kapatılarak bir köşeye konmaktadır.

Bu da Allah'a ait sözlerin (Kur'anın) ilâhi özelliklerinden biridir ki, mânâsı bilinmese dahi insanın derinliklerine tesir ederek, onda ilâhi bir cezbe, bir vecd bir huşû meydana getirmekte. Kendini okutturup, dinlettirmektedir.

Kur'anı kerim başlıbaşına bir mûcizedir. Eşi yoktur, benzeri meydana getirilemez. En küçük bir tebeddülâta uğramamıştır. Asliyyetini olduğu gibi muhafaza etmektedir. Hazreti Peygamber bu hususlarda son derece titiz davranmış,, her vahyin sonunda kendilerine tebliğ edilen âyetleri ayrı ayrı erkek ve kadınlara okumuşlar, hafızalarında muhafaza ettikleri gibi, müslümanların da bunları ezberlemelerini, yazarak saklama ve okumalarını telkin buyurmuşlardır. Bilâhare Hz. Ebubekir ve Hz. Osman zamanında, üzerinde tam bir titizlikle durularak Hazreti Peygamber'in Vâhiy kâtipleri olan Hz. Zeyd ile Hz. Aban İbn Said İbn el As tarafından âyetleri tasnif edilerek Kur'an yazılmıştır. (8).

Kur'anın İlâhi olduğu bizzat Kur'an âyetleri ile de zikredilmiştir. İsra Suresinin 88 inci âyetinde: «Bu Kur'an gibi bir Kur'an vücuda getirmek için insanlarla cinler bir araya toplanıp birbirlerine yardım etseler bile, yine bir eşini vücuda getiremezler». Keza Bakara Suresinin 28 inci âyetinde de «Kulumuza vahyettiğimizden şüpheniz varsa, O'na benzer bir sûre getiriniz. Dâvanızda gerçek iseniz Allah'dan gayrı bütün ortaklarınızı da, yardım için çağırınız.» Bu, gün kadar açık belgeler karşısında gerek Kur'an ve gerekse Hz. Muhammed etrafında uyandırılmaya çalışılan tezvirat, buz üzerine yazılan yazılar gibi erimeye mahkûmdur.

Yeni bir din kitabı, yeni bir din ile ortaya çıkmak demektir. Sayın Çerman, bu iddiada bulunanların ne birincisi ve ne de sonuncusudur. Ne var ki, bu gibi düşünce ve teşebbüsler hiçbir zaman itibarlı ve ömürlü olamamışlar, hattâ bu gibi hareketlere ön ayak olanlar dahi, kısa zamanda yanıldıklarını anlamışlardır. AUGUSTE COMPTE hayatının sonlarına doğru; POZİTİVİZMİN, insan denilen varlığı bütün cepheleri ile tatmine muktedir olamıyacağını kendi ruhi bunalımları içerisinde idrak ederken, yeni bir din ihdâsı ile kendisini de peygamber olarak ilân etmemiş miydi?. Gerçek peygamberlerle sahte peygamberleri kıyaslamaya artık lüzûm var mı?. Aradan geçen yüzyıllara rağmen, yeryüzünün her tarafında milyonlarca müslümanın, hiçbir tazyike maruz kalmaksızın tam bir iştiyak ile O, ULU İNSAN'I anması, O'na selât ve selâmlarda bulunmasından gayrı delil mi isteniyor? Faniliğin kanunlarına tabi olanlardan kim bu devlete erişebildi?

Tanır katına yücelen dualarımız, gene de insanların vicdanlarından ve gözlerinden hakikatleri görmeğe mani perdelerin kaldırılması istekleri ile yüklüdür. Herşeyi ondan dilediğimiz gibi kurtuluşumuzda da O İlâhi kaynağa bağlıyız.

16/Nisan/1966

M. Suphi Çetin

(1) «Ebedî Risâlet» A. Hamdi Akseki'ye ait Önsöz (Sh: VIII - IX).

(2) «Garp Mütefekkirlerine Göre Kur'an» Eşref Edip. (Sh: 4-5).

(3) Garp Mütefekkirlerine Göre Kur'an» Eşref Edip. (Sh: 17).

(4) Garp Mütefekkirlerine Göre Kur'an» Eşref Edip. (Sh: 21).

(5) Kur'an Âraf Suresi Âyet (157, 158).

(6) Kur'an Ankebut Suresi Âyet: 48

(7) Küçük Kitap'da Büyük Mevzular. İsmail Fennî (Sh: 42).

(8) Sebilürreşad Cilt I. Sayı: 22. Sh: 346.

(9) «Kur'anı Kerîm Tarihi» Prof. Muhammed Hamidullah, Dr. Macit Yaşaroğlu (Sh: 42 - 49).

KEBAN BARAJI ve ELÂZIĞ

Murat MUZ

Keban Barajı, Fırat nehrinin en önemli üç kolu olan Karasu, Munzur ve Murat'ın birleşme yerinin hemen nansabında inşa edilmektedir.

Barajın yeri ve gölün alanı, jeolojik ve topoğrofik bakımlardan incelenmiş, ancak bu kesimde yüksek bir baraj yapılmamümkün görülmüştür.

Amacı Türkiye'nin hızla artmakta olan enerji ihtiyacına cevap vermektir.

1962 de Türkiyede kişi başına düşen elektrik enerjisi miktarı ancak 115 kw. iken, bu miktar yalnız Keban'ın temin edeceği enerji ile 168 kw. a yükselecektir.

Keban barajı, başlangıcında dört ünütesiyle sağlıyacağı 620 bin kw. güç ve 4.853.000.000 kw. elektrik enerjisi dışında Elâzığ'a şu faydaları da sağlıyacaktır.

1 — Barajın inşa edileceği Doğu Anadolu Bölgesinde elektrometalurji ve elektro-şimi sanayiinin kurulması:

E. İ. E. ile Etibank'ın raporuna göre, Maden Bakır İşletmesinde 340 milyon lira civarında bir yatırımla kurulacak elektro-metalurji tesisinde yılda 18 bin ton elektrolitik bakır, 600 ton kobalt, 3.300 ton çinkoi fırın gazlarından 500 bin ton süper fosfat gübresi ve sülfirik asit, 150 bin ton demir elde etmek mümkündür. Böyle bir işletmenin yılda brüt geliri 43 milyon dolardır. Aynı raporda dünyanın en zengin yataklarından biri olan Guleman da iki işletmede Keban enerjisinden 600 milyon kw. saatını buraya vermek mümkün ve 110 milyon lira yatırım yapmak suretile bir Ferro-Krom tesisi kurulması bahis konusudur. Bu kuruluş yılda 100 bin ton krom cevheri işleyecektir. 40 bin ton Ferro-Krom ve 20 bin ton karpit verecektir. Bu miktarlar sonradan daha da arttırılacaktır. Biz halen Kromu cevher olarak satabildiğimiz zaman tonunu 30 dolara vermekteyiz. Halbuki ferro-kromun tonu 500 dolardır. Tesisin ilk safhalarda gelirinin 23 milyon dolar olacağı bildirilmektedir.

II — Fırat'ın sularını regüle edecek, aşağıda yapılacak enerji ve sulama projelerinin taşkın, drenaj, silt ve kalite kontrolü projelrin yardımcı olacak.

Yapılan araştırmalara göre Fırat nehri sularının regüle edilmesi kabil olacak; bu suretle 10 milyon dönümlük bir arazi-arazi sulandığı takdirde, bugün Çukurova bölgesinde sulanmaya elverişli sahanın birkaç misli bir arazinin sulanması imkân dahiline girecektir. Bu arazi sulandığı takdirde, yılda sadece ziraatten dolayı 1 milyar 450 milyon TL. millî gelirde bir artış sağlanacaktır

Diğer taraftan Keban barajı mansapda bulunan büyük enerji imkânlarının kolaylıkla inşasını sağlıyacağı gibi, Güney komşularımız için de bugünküne nazaran iyi imkânlar ortaya çıkaracaktır.

III — Durgun bir ekonomiye sahip bir canlılık temin etmek:

Keban santralinin hemen civarında bir azotlu gübre fabrikası kurulmasının ekonomik olacağı üzerinde durulmaktadır. Keban barajının elde edilecek enerjinin kw. saatinin üç kuruşu geçmemesi, bu cins tesisler için kurulmaya çok elverişli bir ortam teşkil etmektedir.

Bugün biz madenlerimizi ya hem cevher olarak satarız ya da oldukça ilkel usullerle yarı mamûl hale getiririz. Özellikle Doğuda bulunan ve fakat nakli ve klâsik yüksek fırınla eritilmesi ekonomik olmayan arsenikli, kükürtlü, fosfatlı veya düşük tenörlük demir cevherleri elektrikle eritilme usülüyle işlenebilecektir.

Diğer taraftan, özellikle Elâzığ'da, bir çok özel sektör yeni tesisler kurmak

BİR LOKMA İÇİN

Sarı öküzün ağzında,
Düş ören, bir ince teldir.
Harmana dalmış gözünde.
Yanıp sönen şavk, emeldir.

Sapan çizer, tapan düzler,
Toprak satır satır gizler;
Bir gizli destanız bizler,
Göz çift nokta, bel virgüldür.

Yer yanık yanık iç çeker,
Bulut inci inci döker.
Tohum yaka yırtıp çıkar,
Muradın rengi yeşildir.

Sarı başaktadır güman,
Rengi renge katar zaman.
Altın tanelerle harman,
Damla damla dolan göldür.

Bir lokma için bu işler,
Er geç gerçek olur düşler.
İş bittiği yerde başlar,
Çırpız, sır söyliyen dildir.

CENANİ DÖKMECİ

için çalışmalara başlamışlardır. Bunlardan bir tanesi de «Barit Tozu» fabrikasıdır.

Barit tozu petrol sondajlarında kullanılan bir madde olduğundan piyasada ısrarla aranmaktadır. Maden mühendisi Hamdi Bozbağ tarafından 1 milyon TL. bir yatırımla kurulacak fabrika Ağustos ayında işletmeye açılacaktır.

Keban Barajı sayesinde, başlangıçta elde edilecek ilk enerji ile aslında Bakır, Simli Kurşun, Krom gibi büyük yer altı zenginliklerinin bulunduğu Elâzığ bölgesi muazzam sanayi hamlesi yapacaktır.

Hızla gelişen yurdumuzun artan enerji ihtiyacını karşılayacak, elektrik enerjisini gerektiren bir çok sanayi kollarının kurulup gelişmesini sağlacak ve bilhassa Doğu bölgelerimizin kalkınmasında rol oynayacak ve dünyanın sayılı baraj ve hidro elektrik santrallarından biri olan Keban Barajı'nın zamanında bitirilip işletmeye açılmasını, yurdumuz ve milletimiz için hayırlı ve uğurlu olmasını gönülden dileriz.

Murat MUZ

HARPUT'A AĞIT

Ötelerden,
Çok ötelerden
Yürekler burkan bir ses gelir:

«Harput karalar içinde
Harput başka biçimde»

Oh, anam oh! Başka biçimde diye.
Görmeliydin bugünkü halinde Harput'u,
Sen de ağıt tutardın bizler gibi.
Gerçekler nasıl masal olurmuş,
Harput, nasıl unutulurmuş, sen de anlardın.
Şu insanoğlu yok mu,
Bütün vefasızlıklar onda,
Bütün kötülükler onda.
Gününü gün etmektir
Onun yaşam felsefesi.
Bak, tarihe destanlar yazan bir belde,
Şimdi kimsesiz, öksüz benizli,
Yeşil yerine, yıkıklar kokan yüzlü
Bir Harput var

Masalı söylenen.

Yanık türküler ona yakılır,
Gerçekler, karanlıkların ötesinde.
Evliyalar ,yiğitler diyarı
Ama onu düşünen, anlıyanlar nerede.
Nerede Harput'un o görkemli varlığı,
Göklere yükselen yapıtları nerede?
Kuşlar bile selâm vermez olmuş şimdi Harput'a
Sunguroğlu orada,
Koçdemirler burada.
Yeter mi bukadar selâm sana.
Sevenler kan ağlar,
Ama kaç kişi bunlar.
Kayabaşı bir hoş seslenir,
Balak Gazi, Çubuk Beyler dile gelir.
Boy boy geçişirler gözümüzün önünden.
Yıkıntılar arasında uzun bir tarih canlanır.
Harput'u, Elâzığ'lı değil bütün Türklük tanır.
Kurşunlu cami, Ulu cami, Sara Hatun
Gene öyle dimdik dururlar.
Ovanın yeşilliği yok şimdi.
Kuru kuru binalar, silip götürmüş yeşilliği.
Harput'u unutanlar,
Şimdi ovada konutlanmış.

HARPUT'TA ULU CAMİ

Dr. İlhan AKÇAY

Ulu Câmi Vakıf ve Vakfiyeleri Hakkında

Anadolu'da en eski vakıf eserlerinin kâğıt üzerinde yazılı vakfiyeleri mevcut değildir. Ulu Camii de maalesef bunlardan birisidir. Bölgenin daimi harpler arasında, muhtelif devletlere geçmesi sebebiyle eski vakfiyesinin bir özeti veya sonraki asırlarda yapılmış sureti de malûmumuz değildir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivindeki 200 No. lu kütüğün 518 sıra numarasında (Nezâreti evkâfı hümayuna mülhak evkaftan Harput'ta vaki Cami-i Kebir vakfı) diye kayıtlı ve 1100 H. yılından (1688-89) zamanımıza kadar gelen, tevcih muamelelerinin tedavülü kayıtlı ise de, vakfiyetine ait hiçbir ip ucu bulunmamaktadır. Buradan camiin banisi hakkında da bilgi bulunmaz.

Burasının olması lâzımgelen ünlü Medresesi hakkında da bilgi elde olunamamıştır.

Harput'taki ilgili diğer tarihi eserler üzerinde arşivde yaptığımız araştırmalarla ortaya şu netice çıkmaktadır. Meselâ ünlü «Arap Baba Mescidi ve Türbesi» hakkında hiçbir kayıt bulunmamaktadır. Bu eser yapıldığı zaman gerek işçiliği, gerekse Harput eserleri arasındaki önemi bakımından yaşaması için zengin vakıflarının bulunduğu akla yakın gelmektedir. Kayıtlarının olmamasına bakarak bunların, Selçuklulardan sonraki harpler sebebiyle zengin vakıflarının kaybolduğu, elden çıktığı mânasına gelmektedir ki, ancak Osmanlılar zamanında, devletin gerilemesinin başladığı (duraklamasının başladığı) 1688 [1] yıllarından itibaren kayıtlarının tutulduğu, bu zamanda da eski vakfiyesi hakkında hiçbir şey bilinmediği ortaya çıkar.

---

[1] Harput hakkında bizlere en değerli bilgileri veren Evliya Çelebi tahminen bu yıllarda ölmüştü.

(Sayfayı çeviriniz)

Sen gene tasalanma Harput'um,
Değerin, güç geçtikçe anlaşılacak.
Ve seni unutanlar
Bir gün gelecek, kucağında konutlanacak.
Süzüyorsun her an bunları yüceden,
Gündüzün daha iyi değil şimdi geceden.
İçinde bir burkuntu var:
«Ne biçim yaratıklar şu insanlar»
Der, bakıyorsun bizlere.
Ne yapalım, Kayabaşını duman almış şimdi,
Bulutlar ağlar da ağlar.
Üzülme Harput'um sen gayri,
Seni elbet unutmayanlar da var.
Bak,
Mumlar yakınır,
Sana ağıt tutar «Çayda Çıra» lar...

Şükrü KAÇAR

Ölçü Hataları: Cami plânı incelenince, tam dikdörtgen arzetmediği anlaşılır. Devrinin bir özeliğinin de simetrik görünüşün, teferruatta (detaylarda) farklar arzetmesidir. Cami ölçüleri de bu sebeple epeyi farklı olup tamamen biribirine uygun değildir. Devrinde serbestçe çalışan duvarcı ustalarının da bu işte rolleri olsa gerektir.

Kapı: Cami taç kapısı devrine ait değildir. Artukoğlu mimarî eserlerinde görülen kapı veya Selçuk tipi kapılardan hiçbir eser bulunmamaktadır. Cami yapıldığında kapısının şimdikinin solundaki kemerli yerde olup olmadığı hakkında bir fikrimiz henüz bulunmamaktadır. Şimdiki kapı, Klâsik Osmanlı tarzını ntipik örneğidir ve hiç olmazsa XVII. asıra aittir. Evliya Çelebi, Harput'a geldiğinde, kapının şimdiki gördüğümüz kapı olduğunu kuvvetle sanıyoruz.

Kapı sivri kemerli alınlıklı ve bunun altında basık kemerli ana kapıdan ibarettir. Burası kesme taştan yapılmış ve cami mimarisi ile yabancı bir stil ve taş işçiliği taşımaktadır.

Bunun önündeki yuvarlak mereli ek kısım bulunur. Bunun XIX. yüzyılda yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu devirde caminin birçok müştemilâtı bulunduğu anlaşılmaktadır.

Yine kapı tarafında bulunan mezar taşlarının devri ile alâkası bulunmaz. Bunlar daha ziyade XIX. yüzyılda hazire olarak kullanılan bu kısımda, ikinci derecedeki mezar taşlarından ibarettir.

Minare daha ziyade şimdiki halini XIX. yüzyılda almıştır. Bu devirde geçirdiği şiddetli zelzele tesiriyle böyle olmuş, şerefe altından itibaren, ters tarafa doğru yapılmıştır. Eğer daha evvelki asırlarda eğrildiğini kabul edersek bile, minarenin şimdiki şerefe üstünün XIX. yüzyılda bu hali aldığını görürüz. Belki de bu sebeple minare kaidesi tarafındaki sivri kemerli Artuklu devri giriş kısmı bırakılmış ve şimdiki kapı yapılmış oluşu akla gelmektedir.

Tezyini elemanlar :

Harim kısmının tavanı tuğla ve taş dolgudur. Tuğlaları bazen dikdörtgen teşkil edilecek şekilde dizilerek estetik zerafet verilmeğe çalışılmıştır. Tonoz aralarında iki renkli taşlarla süslüdür.

Mihrap kubbesi: derindir. Sivri kemerli kare sahının destekleri üzerinde yükselir. Destek moloz taştandır. Üstünde yükselen kemer ve dolguları tuğladandır. Üstte iki sıra kesme taş bu kısmın yeknesaklığını giderir. Köşelerinden kubbeye, arkaik (ilk örnekler) stalaktitlerden sayabileceğimiz kirpi stalaktitle geçilir, burada bunlar güzel olarak belirtilmiştir. Kubbesinin vaktiyle çini ile kaplı olduğunu belirtir izler bulunur. Aksi halde burası diğer Selçuk eserlerinde olduğu gibi tuğla tavan işçiliğinin nefis örneği olurdu. Şimdiki gibi hiçbir özellik taşımayan çıplak kubbe olarak değil...

Mihrap: Yeniden yapılırcasına onarılmıştır. Daha XIX. asırda şimdiki halini aldığını sanıyoruz. Şimdikinin sanat değeri bulunmamaktadır. Minberi gibi şaheser mihrabının olmaması için hiçbir sebep yoktur. Nitekim yaptığımız araştırmalarda mihrabın altında sivri kemerli tuğladan yapılmış eski mihraba ait izlere rastlanmıştır. Burası çini mozayikli olacaktı. Maalesef şimdilik başkaca izlere rastlanmamıştır.

Minberi: 1186 M. tarihli minberinin güzelliğine bakarak camisinin kubbesi, mihrabının da adetâ sanat şaheseri olduğu kanısında bulunmaktayız. Nitekim kubbe ve mihrap cami ile birlikte XII. asırda yapılmış (1156 - 57 M.) olup minberi camiden tam 30 yıl sonra yapılıp buraya konmuştur. Eğer caminin iç tezyinatı muhteşem olmasaydı, çoklukla bu derece güzel minber de yapılmayacaktı. Zamanla kısmen harap olan minberin kitabesi yokolmuş ve XIX. asırda konan taç (alınlık) kısmı ilâvesinde eski minber tarihi yeniden oturtulmuş yani kazılmıştır. Külâh kısmı da devrine ait değildir. Cevizden yapılmış ve halen Kurşunlu Camiye naklolunmuştur.

Plânı: 30×40 m. büyüklüğünde dikdörtgen plânlıdır. Batıda giriş kapısı bulunur. Cami harim, son cemaat, avlu ve revaklı kısımlarından ibarettir. Kalın duvarları molozumsu taşlarla, revaklar, kemerler, kubbeleri minaresi tuğladan yapılmıştır. Harim iki sahından ibarettir. Uzun dikdörtgen plânlı, klâsik Artukoğlu devri ananesinin merkezdeki örneklerine benzeyen kısım burasıdır. Altı destekli sahının tavanları tonozludur. Mihrap önü kubbelidir ve burayı tutan destekleri (T) biçimidir ve Sekizgen tonoz üzerinde yükselen kubbenin beyzi, yani tıpkı Dunaysir (Kızıltepe) Ulu cami mihrap önü kubbesine benzerken zamanla çok bozularak eski halini kaybetmiştir. Mihrap kısmı oyuk olup, dıştan destekle kuvvetlendirilmiştir. Kıblede 4, harimin batısında iki penceresi vardır. Bu kısım bir duvarla revaklı kısımdan ayrılır ve buraya 5 kapıdan girilir. Sağda iki kapı arası duvarda mihrap nişi vardır.

Avlu dikdörtgen plânlıdır. Doğu-batıda dörder, aksi tarafta üçer dikdörtgen ayaklı olup, subasmanı (alt kısmı) taş, üstü tuğla olarak yapılmış ve güdük kemerlidir. Böyle yapılmakla orta kısım avluluk vasfını da iyice katbetmeğe başlar. Bunun sebebi bölgenin çok sert iklime sahip oluşundan gelmektedir. Avlu ile caminin suvarları arasında (kıble tarafı hariç) beşer ayaklarla çevrili iki sahınlı yeri bulunur. Yalnız, giriş kısmında minarenin olduğu kısımda iki ayak minare yerine geldiğinden yapılmıştır. Kuzey ve doğu duvarında pencereleri yoktur. Bundan belki de iklim tesiri önde gelecekti. Kıblede 4., batıda altta 2, üstte üç, ayrıca kuzey-batı giriş kapısı solunda iki penceresi olup tamamen ortaçağ eserleri gibi kasvetli, yarı karanlık, görünümdedir. Buna kalın duvarları ve süssüz sahınlarını da eklemek gerektir. Sivri ve basık kemerli kapısı klâsik tipte ise de son derece sadedir. Ayrıca yanındaki minarenin duvara doğru sivri kemerli kısmı var ise de burada sondaj yapmadan fikir edinmek mümkün değildir.

Dam tonozların meydana getirdiği uzun, kavisli bir şekilde ve biribirlerinin köşelerde keser tarzdadır. Duvarları ile birlikte herhangi muhasarada müdafaaya elverişli bir yapı olarak da kullanılmağa elverişli olduğunu ve bunun da ortaçağ yapılarının tipik özeliği olduğunu belirtmeliyiz.

Plânı hususunda son olarak şunu söylemeliyiz: Çok sade ve kuvvetli hatlarla yapılmış, sadelik içinde güzellik aranmıştır. Daha ziyade ihtiyaç için acele yapıldığı kanısını verir ve simetrik değilse bile simetriğe yakın ölçüde bulunur. Bu da devrinin özeliğidir. Orta avlusunun tabiatla kaynaşması, Türklerin ancak XX. asır mimari özelliğine uygun estetik zerafeti yapmağı bildiğini gösterir.

Minare :

Caminin dıştan en dikkate değer özeliği ve Harput'un alameti farikası sayılır. Cami batı kapısının arkasındaki sahından yükselir. Kaide kısmı kare plânlıdır. Burada aynı zamanda çıkış kapısı da bulunmaktadır. Zamanla çok harap olup, mütemadiyen onarımlar geçirdiğinden kare gövdeye geçiş şeklini anlamak müşkülse de, Selçuk üçgenleriyle geçildiğini benzerlerine bakarak anlamak mümkündür. Kaidede süsle kesme taş-gamalı haç biçimi tuğlalarla yapılmıştır. İçi tezyinatlı sağır nişli tuğla tezyinat izlerini sezmek mümkündür. Gövde tuğladan ve tipik Selçuk yapı tarzına göre inşa edilmiştir. Damdan da minareye giriş kapısı bulunur. Minare XIX. asırda önemli değişiklikler geçirmiş Kalın gövdesi eğrilmiş ve takviye olarak hemen üstünde yükselen alttan çokgen bir çerçev yapmış bulunan harçla karışık molozumsu duvarı minareyi bir dereceye kadar korumaktadır. Caminin büyüklüğüne göre şimdiki minare küçük kalmaktadır. Eğrilen minarenin kâamilen yıktırılması yerine kısmen korunması düşünülerek muhafaza edilmiş olması veyahut da, yarısı yıkıldığı halde diğer kısmını muhafaza etmek gayreti sebebiyle bırakıldığı akla çok yakın gelmektedir. XIX. asra kadar ata yâdigârlarına titizlikle önem verildiğini ve korun-

duğunu göz önüne almak gerektir. Caminin bu asırda iki defa büyük onarımlar geçirdiği de malumumuz bulunmaktadır. Öyle ise: Minare yıkılmayıp alttan moloz taşla takviye edilmiştir. Buradaki incelememizde takviyenin bu asra ait olduğu anlaşılmıştır. Gövdeye şerefe yaparken, eğik tarafın tam aksine olan cihete meyil verdirilecek durumun en güzel estetik ve statik hesaplara göre halli cihetine gidilmiştir ki, eğik meshur Pisa kulesinde de aynı usül tatbik edilmiştir. Şerefe üstü külâhına kadar yine aksi istikamette yapılmış ve böylece minare de zamanımına kadar iyi korunarak gelmiştir. Tuğladan yapılmış minare olarak bu yapılan daha eski Siirt Ulu Cami (1130), Konya Alâeddin Cami (1156) v. s. gibi birkaç benzer örnekler bulunmaktadır. Benzerleri yüksek, alımlı ve aynı zamanda devrinin icaplarına göre gözetleme kulesi vazifesini gören yapı ve kuleler olarak bilinir. Ulu cami kalın, yarı loş dini havası içinde, tipik ortaçağ yapılarının bütün özeliğini kendinde taşımış bulunması hesabiyle minaresinin de uzun ve gözetleme kulesi gibi yapıldığı akla en yakın geliyor ki, kalın gövdesi bakımından da bu iddianın doğruluğunu tanıklayıcı delil olduğunu sanıyoruz. Evliya Çelebi'nin beğendiği minarenin ancak alt kısmı zamanımıza kadar gelmiş bulunmaktadır.

Eğri minareli camiler Anadolu'da epeyi bulunmaktadır. Bunların hemen hepsi Selçuklular devrinden kalmadır. Sivas Caci, Siirt Ulu Cami, Konya Aksarayın'da bir minare, Kızıl minare Ankara Arslanhane (Ahi Şerafettin) camisini bu arada sayabiliriz. Kalın gövdesi ile Harput Ulu Cami minaresi Anadolu'da hemasır ancak iki esere oldukça büyük benzerlik gösterir. Bu mukayeseyi yaparken minarenin hepsinin de ayrıca aynı malzeme olan tuğladan yapılma olduğuna da dikkat etmek gerektir. Benzeyen Siirt Ulu Camisi minaresi yanında minare olarak tanınmayan fakat XII. asırda daha ziyade gözetleme kulesi olarak inşa edilmiş ve ikinci derecede minare vazifesini gören Erzurum Tepsi minare (Saat Kulesi) veyahut Saltuk Kulesi denilen tuğla eserle mukayese yapmamız gerekir. Her üç eser arasında da benzerlik fevkalâdedir. Hepsi de aynı nesil zamanında çok küçük tarih farklarıyla yapılmış ve bir geleneğin ve devrin eseridir. Nitekim kubbe probleminin incelenmesinde de Siirt ve Harput camileri kubbe problemleri arasında bir bağıntının bulunmasını da göreceğimizden burada kısaca belirttik.

Tuğla tezyinatı bütün bedende aynı değildir. Alttan üste doğru kat kat muhtelif tuğla dizimleri bulunur. Altta uzun tuğlalar ve arasında (baklava inci-baklava-inci) dizimi şekli de antik devirden beri çok sevilerek kullanılmış motiftir, üstünde birkaç sıra yine tuğla motifinden sonra altı adet yanyana gelmiş üçgenler ve bunları dıştan çeviren beyzi motif cidden çok muvaffak olmuştur. Bunlar uzaktan biribiri içine girmiş girift motif şeklinde tam doğu dehasına göre arabesk tarzında işlenmiştir.

Bukadar güzel gövdede üst kısmında yazı bordürünün de devrinin usulüne göre büyük ihtimalle olması akla yakın gelmektedir.

Minber :

Yalnız Harput'un değil, bütün Türkiye'nin, en ünlü ve güzel sanat eserlerinden sayılan bu ahşap eser, vaktiyle Ulu Camide bulunurken, harap olması sebebiyle Sâra Hatun Camisine naklolunmuştu.

Kitabesi: Kapı kanatları üzerinde:

Sağ kanadı yukarısında ve nebati süsler arasında arapça yazının meâli şudur: «Onda okuyanlar ve, seyredenler için huzur ve ferahlık vardır».

Bu kanadın alt tarafında girift bir sülüs ile Kur'an'dan Sûre 15, Âyet 46. yazılmıştır.

Meâli: «Onlara selâmet ve emin olduğunuz halde oraya girin, denilir.»

Kapının sol kanadı yukarısında ise Arapça yazının meâli:

«Bu camiin yanında bir medrese yapıldı»

Caminin yakın tarihlere kadar bulunan ünlü Medresesi kastedilmektedir.

Bu kanadın alt tarafındaki arapça yazının meâli:

«Minber kapıları üzerindeki yazıları Sa'd yazdı»

Yazı, tezyinat bakımından önemli olduğu gibi yapanın da adının bulunması, kapı kanadına üstün değer verir. Alt kısımda tezyini özeliklerini ayrıca belirtmiş bulunuyoruz.

Kapı sövesinin sol tarafında aşağıdan yukarıya doğru ve bu sövenin mukabilinde ve sağ tarafında yukarıdan aşağıya doğru yazıların meâli:

Kur'andan Sûre 3, Âyet 18 ve 19. olup tercümesi:

Allah, melekler ve ilim sahipleri şehadet eserler ki ondan başka âdil ile kâim ilâh yoktur ve aziz ve hakimdir.

Allah indinde din, din-i İslâmdır. Ehl-i kitap kendilerine ilim geldikten sonra aralarında haset ile ihtilâf eylediler. Allah seri'ü'l-hesaptır.»

Ustasının adı yukarıda belirtilmişti. Âyetlerin sonunda da yapıldığı tarihi bildirilmek tedir. Burada «Rebi'ül evvel ayının ilk günlerinde» mânası bulunur. (Bu ayda bitirildi) veya (Bu ayda yapıldı) anlamındadır.. Tarih kısmı da yoktur, yahut da bozulmuştur.

Yalnız kapısının üstündeki sonradan konmuş çelenkinde 582 H. tarihi bulunur.

Minber şerefesi altında iki taraflı «Bismillahirrahmanirrahiym» bir bütün halinde tamamlanarak yazılmıştır.

Minberin sol tarafındaki yazılar:

Minberin sol tarafında ve merdiven üst korkuluğundaki:

«ceded hazehül-el emaretül el-mescid el-cami âla yed el emir elcel el-reis tac el-şark

Meâli:

Bu mescidi imar eden şark bölgesinin emiri'dir.

Alt korkuluğunda ise:

«Cemal el-siyade fahr el-meâli maiym el-mücahidiyn ebufa azizi.»

Meâli :

Yukardaki şahsın sıfatlarıyla belirtilmesidir.

Minberin yanı ile şerefe altının birleştiği bordürde yukarıdan aşağı doğru şu: arapça yazı bulunur:

Meâli: Yukardaki iki satırlık arapça yazı da dahil olmak üzere; Bu camiin Kazvinli, Alevi (Hz. Ali'yi seven veya mensubu) Emir Kiyaoğlu Büyük Emir, başkan, dinin şerefi ve tacı, sâdatın yücesi, büyüklerin iftihar ettiği, mücâhitlerin istinatgâhı, vefa babası - çok vefalı - azizî-Allah tevfikini devamlı eylesin, izzet ve ikbâlinde yüksek mevkide bâki kılsın».

Pabuçluk kısmındaki yazıda usta adı bulunur.

Meâli :

Kazvinli İsmail oğlu Ebu Said (Allah, onu, anası ve babasını esirgesin) bunu yaptı.»

Minberin sağ tarafındaki yazılar :

Merdivenin üst korkuluğunda, alt kısmında, yan tarafı ile, şerefe altının birleştiği bordürde aşağıdan yukarıya doğru yazıların meâli :

«Büyük Emir, yüce kumandan, dinin şahabı, İslâmın ziyneti, devletin feyyazı, milletin kıymeti, hükümdarın yardımcısı, padişahların ve dinin kılıcı, arslan ve merlerin sevgilisi ve müminler beyinin oğulları Sa'düd-din oğlu Kutluğ Bey ve Çubuk oğlu Kiya Ali günlerinde (yapılmıştır) - Allah onların şan ve şerefini muhafaza buyursun. Memleketlerini ebedi kılsın».

Süpürgelik (Pabuçluk) kısmında ise Sure 40, Âyet 16. yazılıdır.

Kitabede adları geçen şahıslar şunlardır:

1. Emir Kiye oğlu Azizî

TERS SONE

Akşamlar bakıp göğe, uzun uzun,
Yerini alan geceye, gündüzün,
Bir yandan aktığını görmedim mi?

Kör karanlıklar ortasında, ap-ak,
- Ayın da şavkıyla, daha da parlak -
Bir yıldıza gönlümü vermedim mi?

Akan bir su sesi, duymasam bile,
Görürüm, yıldızların aktığını.
Bâzı an'lar kendimi tamamile,
Duyarım, boşluğa bıraktığımı.

Gözümdeki yaşlar, - çiği andıran -
Duygularımı sulayan sulardır.
Beni asıl dünyamdan uyandıran,
Geceler uyuduğum uykulardır.

Mithat Yılmaz

2. Hüsamü'd-din Hizebr (Hüsamüddin Aslan)
3. Sadü'd-din oğlu Kutluğ
4. Çubuk oğlu Kiya Ali
5. Kazvinli İsmail oğlu Ebu Said
6. Hattat Saat (Sa'd)

Emir Kiye oğlu Azizî kimdir:

Hasan bin Sabbah'ın kurduğu Devlet-i Mülâhide'nin ikinci hükümdarı ve Hasan'ın oğlu Kiya Büzürk Ümit adını biliriz ki, sülâle hem Kazvinli, hem de Alevi olup bizim kitabedeki şahıs ile ilgisi bulunur. Merkezleri de Kazvin yakınındaki Alamut (Elemut) Kalesidir. İmam-ı Ali soyundan gelen Cafer-i Sadık'ın imamlığını kabul ederler. Kiya Büzürk 518-32 (1137-61) yılları arasında hükümdardı. Bu zatın Azizî adlı oğlu hakkında tarihler bizlere bilgi vermez. Bununla beraber minber kapısı üzerinde 582 H. tarihi (yukarıda bahsetmiştik) sonradan konan taç kısmına işlenmiş bulunur. Bu tarih orijinal tarih değildir. Muahhar asıra ait ise de, yazanlar bunu kendiliğinden de uydurmaları imkânsız olup, herhalde diğer devrinde mevcut kayıtlara dayanmış olacaklardı. Bu tarih, minberde diğer kitabelerde adı geçen Hüâsamüd-din, Çubuk oğlu Kiya Ali gibi isimlerin de (alttaki yazıyı takip ediniz) bu yıllarla münasebeti görülmesi Harput ve Malatya Ulu Cami minberlerinin bu ikinci kısımda söz edilen Kiya'larla ilgisi olduğu kanısına varılır. Kitabede adı geçen Azizî, Hasan bin Sabbah'ın kurduğu Devlet-i Mülâhide'nin ikinci hükümdarı Kiya Büzürk oğlu olduğu sanılmaktadır. Zaten kitâbede (Reis, Seyyit, Cemal-lüs-siyade, Alevi, Kazvînî) adlı unvanlar ancak hükümdar veya şehzadelere hastı. İbnü-l Esir bu Kiya oğlunun tövbe edip namaz kıldığını bildirir.

Hüsamü'd-din Hizebr (Hüsamüddin Aslan)

Bu zatın adı (Hzbr) olarak yani okunursa Hizebr olarak yazılır. Bunun mânası güçlü, kuvvetli ve arslan manasında olduğundan Hüsamüddin Arslan da diyebiliriz. Bu zat 1184 - 1200 M. yıllarında hükümdar olan Mardin Artukilerden 11. İlgazi'nin oğlu 11. Hüsamü'ddin olduğunu sanıyoruz. Bu zatın Artuk paraları ile kitabelerde Diyarıbekir meliki olarak adlandırılması da malumumuzdur.

Kutluğ adına gelince: Çubukluoğlu Kiya Ali ile, Sa'dü'd-din oğlu Kutluğ'un lâkabları Cemalü'l-ümera olduğuna göre bunların da devrin Harput'un da önemli kişileri olacaktı. Ayrıca «Emirü'l-müminin evlâdı» oldukları yazılıdır. Yani yazdırmışlardır. Abbasi halifelerine verilen unvanolan Emirülmüminin, yanında Çubuk ve Kutluğ gibi adların Türkçe olması bizi şaşırtmamalarıdır. Çünkü Abbasi devrinde rolü son derece önemli olmuş ve devlet idaresi de fiilen Türklerin eline geçtiği gibi İslâm sanatında da şuurlu olarak ilk Türk sanatı Arapların içinde ve memleketinde bu devirde meydana çıkıyordu. Doğu Anadolu'da hristiyan Türkler Ermenia'da çadır üslubu eserler verirken, müslüman türkler de X. asırdan itibaren Samarra'da palmet motifli, inci dizili tezyinatın hakim olduğu, göçebe (steppe-istep) medeniyetinin izlerini buraya getirmişlerdir, ki aşağıda ayrıca belirteceğimiz gibi Harput mihrabında bütün bu tipik örnekler görürüz. Bunda da hayret etmek değil, son derece tabii karşılamak gerektir. Gelelim. yine mevzuumuza.

Harput Kale Mescidi kitabesinde Çubuk yani arap harflerinin dizimine göre (Çbuk), mezkûr minberde ise (Çbk) şeklinde yazılan bu adı muhtemelen, çeşitli şekillerde bile okumak kabil olduğunu açıklamak gerektir. Fakat bir Türk hanedanı ve adını, bu güzel örneği (Çubuk) dururken başka türlü okumağa gayret etmemek gerektir. Kıvamüddin Burslan, Irak ve Horasan Selçukileri Tarihi s. 77. da «Çabuk» şeklinde okumuştur.

Melikşah'ın kardeşi Tutuş 1093 M. (486 H.3 yılında Harput'u, Rumlardan almış ve emirlerinden Çubuk Beyin idaresine vermişti. Çubuk 500 H. yılında öldü, oğlu Menmed (Muhammed) Harput Beyi oldu. 1. Kılıçarslan, Mehmed'in de yardımları ile Musul'u zaptetti. Sonra orası Artuk devletinin bir sanat merkezi haline geldiği, çok sayıda bilinen eserlerle sabittir. Çubuk Bey 500 yıllarında öldüğüne göre, eğer Kiya Ali oğlu ise ve 582 H. yılında minberi yaptırdı ise, bu oldukça doğruya yakın bir ihtimal olur, veya doğru olur kanaatındayız.

Diğer kişiler hakkında ilerdeki araştırmalarda daha fazla bilgiler edinmek belki mümkün olacaktır.

Bibl.: İbn ül-esir. cilt 11. s. 190. Minber kitabesinde adı geçen Kiya ve şeceresi hakkında bilgiler vardır. Sahaif ül-ahbar. cilt 11. s. 468-475. Kiya ailesi hakkında bilgiler.; Lane-Pool, S. Düveli İslâmiye. Türkçe tab'ı. s. 200.; Artuk, İ. Artukoğulları tarihi. s. 110-1; Dirimtekin, F. Konya-Düzbel. s. 58.; Kıvamüddin Burslan. Irak ve Horasan Selçukileri tarihi .Türk Tarih Kurumu s. 77 (Çubuk hakkında); Miratül-iber. cilt 8. s. 192. Çubuk hakkında bilgiler.; Yeni Fırat. Fetih Armağanı özel sayısı. sayı 25 Haziran 1965.s. 10-11.; Ardıçoğlu N. Harput tarihi s. 37 v. devamı, Harput Artukoğullarına ait kitabeler. Türkiyat Mecmuası c. VI. Harput yollarında...

Minberin San'at Değeri: Minberin süslemecilik ve Türk tezyinat sanatı tarihinde büyük yeri bulunur. Yan aynalıkları, ve etrafını çeviren bordürleri, korkulukları, kapısı ve kanatları Türk yazı ve tezyinatının şaheserleriyle donanmıştır. Aynalık kısmı ucları kesik haçvari ve arabesk motiflerle, iki yan birbirine benzemeyecek tarzda olup, bu Selçuk sanatının tipik bir özeliği teşkil eder. Bu arabesklerin içi bir tarafta inci bordürü ile işlenmiştir. 836 M. yılında Halife Mutasım (Abbasi Halifesidir) kendi milleti Araplara güvenemiyerek, Bağdad'ı terketmiş, Türklerden ibaret hassa alayı meydana getirerek ve münhasıran Türklerin yerleştiği Samarra'ya yerleşmişti. İşte o şehirdeki 1. Dünya Savaşından

evvel ve sonraki araştırmalarda meydana çıkan buluntular içinde palmet tezyinatı, kıvrık dal üslubu ,göçebe Evrasya sanatının, yani müslümanlıktan evvelki Türk sanatının tipik örneği) nun yanında inci dizili bordürlere rastlıyoruz ki, orada alçı kalıplara yapılırken, burada ahşap üzerindeki eşini görürüz. Hele inci dizileri içindeki kıvrık dal üslubunun tipik, belki de en sanatkâranelerinden olanı buradadır. Yani IX. asır İslâm sanatındaki Türklerin (gayri islâmi özelikleri) burada bütünüyle göz kamaştıracak şekilde gözükür. Süslemeciler hayatları hakkında yukarıda bilgileri zaten vermiştik. Bunların Arap ve Araplıkla ilgileri hiç bulunmaz. Hale süslerne bakarsak, İranlılarla ile de en küçük alâka bağlanamıyacaktır. Çiçek açan Kûfili yazılar ise aynı derecede şaheserdir. Bunlar devrinin, Artukoğullarının ve Selçukluların diğer yazılar yanında (minber kapısının altındakiler gibi) son derece sevilerek, taşlar üzerinde yapılmışsa, burada ahşap üzerinde daha kıvrak hal almış bulunmaktadır. Bu tip yazılar X. asır Gazneli Türk sanatında bile en yüksek derecesine varmış bulunuyordu ve bilhassa İran Selçuklu eserlerinde, taş ve çini üzerine de sevilerek tatbik olunmuşlardı.

Kapı kanadları iki çeşit yazı bordürü ve aradaki birer muhteşem kıvrık dal üslubundaki gülleri ile başka çeşit şaheserdir. Kapının taç kısmı yokolmuştur, külâh bulunmaz, korkulukları ise diğer taç kısımlarına nazaran biraz daha zayıf işçilik taşır. Minber işçiliğinde birçok ustaların çalıştıkları ve cami ile hiç alâkası olmadığı anlaşılmaktadır. Cami mimarı, taş ustası, ahşap işleri yapanların bir birlik olmayıp, çoklukla gezici sanatkârların işi olduğu bilinen özeliklerdendi. Bunu yapanın Orta Asya özeliğini bilen, Türk kültürü ile yoğurulan bir sanatkârdı ve kitabelerinden de anlaşılacağı gibi İran'dan gelme kimselerdi. İran'da bu devirde Selçuk sanatı ve ananesi hakimse de, halk farsça konuşurdu.

(Devamı gelecek sayıda)

Dr. İlhan AKÇAY

Zararın Neresinden Dönülse Kârdır

Fransızca'dan Çeviren: **Hasip MEMİŞOĞLU**

1944 sonbaharının berrak ve serin bir sabahında, semada yabani kuş sürülerinin uçuştuğu bir günde liseyi terketmeğe karar vermiştim. Sınıfın kapısından çıkarken «böyle nereye gidiyorsun» diye soran öğretmene, kısa ve kesin «Ava gidiyorum» cevabını vererek, kapıyı çekip ayrılmıştım.

Tahsili terketmek fikri, haftalardan beri kafamda yerleşmiş duruyordu. Lise ikinci sınıftaydım ve belli başlı derslerin hiçbirinde başarı gösteremiyordum. Son matematik sınavının notları belli olunca, beyhude yere zaman kaybetmekte olduğumu anlamıştım. Yüzü çil yaralarından kalbura dönmüş bir çocuk vardı, soruların % 99 unu doğru cevaplandırarak sınıfın birincisi olmuşdu. Ben ise, % 99 yanlışla sonuncu geliyordum. Bir türlü, fikirlerimi bir problem üzerinde toparlıyamıyordum. Aklım, geride kalan savaş yıllarına, denizaşırı ülkelerde savaşmaya giden, benden yaşlı tanıdıklara takılıyor, düşüncelerim, bana para kazanmayı sağlıyacak bir iş bulma hayalinin esiri oluyor, sınıfların ağır atmosferinde haftanın beş günü kapalı kalmaktan kurtulmanın tatlı hayali beni rahatsız ediyordu.

Müdür yardımcısına okuldan ayrıldığımı bildirdikten sonra, bir an önce av tüfeğime kavuşmak için eve koşmuştum. Yolda giderken, önümde beni bekliyen bütün güçlükleri yenebileceğim intibaı içersindeydim.

Fakat ilk avdan döndüğüm akşam kendi kendime cesaret telkin etmek zorunluluğunu duymuştum. Annemle babam, bir geçimsizlik yüzünden ayrı yaşıyorlardı. Ben, babamla beraber kalıyordum ve birbirimize çok bağlıydık. Okuldan ayrıldığımı söylediğimde, sakin bir çehre ile uzun süre yüzüme bakakalmış, sonunda yorgun bir sesle: «Hayatının en büyük hatasını yapıyorsun, fakat, şu anda söyliyeceğim hiçbir şeyin seni ikna etmiyeceğini biliyorum, bizzat kendi kendine bu hatayı anlaman lâzım» demişti.

Müteakip dört hafta, benim için gerçek sevinç devresi olmuştu. Öğleye kadar yaban ördeği avına gidiyor, öğleden sonra mısır tarlalarında geziniyordum. Geleceği asla düşündüğüm yoktu. Fakat, yaban ördeklerinin güneye göç etmelerine sebep olan ilk karın düştüğü gün, kendime bir iş aramaya koyulmuştum.

Noel yaklaşıyordu, ve ben, bir kümes hayvanları mezbahasında basit bir iş bulmuştum. Önümden, başaşağı asılmış olarak geçen hindilerin başlarını, keskin bir bıçakla kesiyordum. Günde milyonlarca hindi boğazladığım bu işden iyi para kazanıyordum, fakat muvakkat bir işdi bu.

Takip eden yıl içerisinde, çeşitli bir sürü işe girip çıkdım. Bir antrepoda patates ayıklamak, özel vagonlardan telefon direkleri boşaltmak, büyük bir mağazada siparişleri kaydetmek, bira fabrikalarından gazinolara kamyonla bira taşımak gibi işlerdi bunlar. Bir iş sona erdiği zaman, işçi bürosuna koşup bir yenisini arıyordum. İşçi bürosu kataloglarında meslek hanesine «acemi işçi» tahsil hanesine ise «liseden terk» kayıtları konulmuştu.

Gazetelerde çıkan hukuk, mekanik, muhasebe gibi, mektuplaşma yolu ile evde öğrenim kurlarını izlemeği deniyor, fakat, hiçbirisini bitirmeden terkediyordum. Bir seferinde, otel ve hastahane mutfaklarına bıldırcın satmak için, bıldırcın üretimine girişmiş ve günde elli siparişi karşılayabilecek bir üretim sağlamıştım. Derken, bir salgın hastalık müp-

telâ oldu ve kendimi yeniden sıfırda buldum.

Lisede iken sık sık görüştüğümüz kız arkadaşlarım, şimdi, meşgul olduklarını beyanla benimle görüşmeği reddediyorlar, ebeveynleri ise yüzüme bakmak istemiyorlardı. Basket veya futbol maçlarına pek ender gidiyor, benim gibi okuldan ayrılmış avare gençlerle, bilârdo kulübünde uzun partiler yapmakla vakit geçiriyordum.

Kazandığımı harcıyor, bazan içeri girdiğim de oluyordu. Biraz fazla içtiğim bir akşam, istemiyerek bir kavgaya karışmış, sonunda karakola, oradan mahkemeye sevkedilmiş ve genel kurulları çiğnemiş olmak suçu ile, tecil edilen hafif bir ceza almıştım. Bu haberin, mahalli gazetede ertesi gün çıkması üzerine, sık görüştüğümüz arkadaşlar da sırra kadem bastılar.

Nihayet, 1947 sonbaharında, yani üç yıl sonra aklım başıma geldi ve bir sonu olmayan bu gayesiz serseriliğe son vermek gerketiğini düşündüm.

Liseden ayrılalı beri üç sene olmasın arağmen, ne bankada bir kuruşluk hesabım vardı, ne bir iş, ne de bir meslek sahibi idim. Akranlarımın çoğu yüksek öğrenimlerini yapıyorlar, ya da belli bir işle uğraşıyorlardı. Ondokuz yaşındaydım ve oradan oraya koşarak, şansımın olduğu zamanlarda, geçici bir iş bulmaya çalışmanın mânası yokdu. Benim için ufuk daralmak üzereydi. Dünyayı, daracık bir pencereden görüyor, kararmak üzere olan istikbalimden endişeleniyor, geride bıraktığım geçmişe esefle bakıyordum.

Babam, hislerimi anlamıştı ve bir akşam, yemekten sonra:

— Neden hata yaptığını kabul etmiyor ve bunu onarmaya çalışmıyorsun, demişti.

— Yeniden okula dönmem gerektiğini mi söylemek istiyorsun? Hem de on dokuz yaşında! diye sormuştum.

— Neden olmasın! Eğer bir üç yıl daha kaybedersen o zaman 22 yaşında olacaksın ve yarıda bıraktığın bu yolda hep bocalayıp duracaksın, cevabını vermişti.

Bu hatamı fazla önemsemez görünmek istiyordu, fakat heyecanını zor gizlediğini farkediyordum.

O akşam, sabaha kadar gözüme uyku girmedi. Babama hak veriyordum. Ertesi sabah okula giderek müdür yardımcısı ile görüşmüştüm.

— Açık söylemek gerekirse, şansın sana karşıt olduğunu itiraf etmek zorundayım. Sınıfa girdiğinde bizzat göreceksin ki, beraber okuyacağın çocuklar 15 - 16 yaşlarındalar. Eskiden aldığın notlara bakarak hüküm vermek gerekirse, onların seviyesine yetişmen için çok çalışmak zorunda kalacaksın, demiş ve tebessümle elimi okşayarak:

— Okula dönersen, bütün öğretmenlerinin, seni yetiştirmek için ellerinden geleni esirgemiyeceklerinden eminim. seni aramızda yeniden görmekten memnun olacağız, diye ilâve etmşiti.

On beş gün sonra okula giderken, aradaki 1 km. lik yolun bir türlü bitmiyeceğini sanmıştım. Üç yıl önce terkettiğim okula yaklaştığım sırada yeniden bir panik hissine kapılacağım diye çok endişe etmiştim. Uyur gezerler gibi okula kayıt işini bitirmiştim. Yeni arkadaşlarım arasında, tanıdık bir tek sima yoktu. İkide birde, çocuklardan birisi bana yaklaşıyor ve beni yeni öğretmen sanarak soru sormak istiyorlardı.

Fakat, ilk haftalar içerisinde, arkadaşlarımın, yaşlarına rağmen olgun olduklarını ve aramızdaki yaş farkına dikkat ettiklerini müşahede ettim. Öğretmenlerim beni yeniden görmekten cidden memnundular ve övülmeğe değer bir gayret gösterdiğimi söyliyerek beni takdir ettiklerini belirtiyorlardı. Onlara, hep benim düşmanlarım imişler gibi bakmıştım eskiden. Oysa, benden yana olduklarını farkediyordum. Gripe yakalanarak evde kalmağa mecbur olduğum son hafta içerisinde, içlerinden 4 tanesi eve telefon

BORÇ

Ölüm! Beklenmiyen bir anda gelir.
Belki
Bir damla su diyemeden,
En sevdiğini göremeden,
Kimseye haber veremeden;
Başlar yolculuk.
Dostlar hayırsızca gitti, demesinler,
Şimdiden Allahaısmarladık...

Arif Eren

ederek beni sormuş ve yardımlarına ihtiyacım olup olmadığını öğrenmek istemişlerdi.

Henüz yolum uzundu, fakat bu engeli aşmaktan başka düşüncem yoktu. Gece yarılarına kadar usanmadan ders çalışıyordum. Altı hafta sonunda yapılan sınavlarda iki dersten orta, ikisinden iyi numara almıştım. Müteakip haftalarda notlarım yükselmeğe devam etmiş ve bir seferinde iftihar listesine geçmiştim. Babam, Nobel armağanını kazanmışım gibi müftehirdi.

Öğretmenlerimin nezaretinde izlediğim özel kurlar sayesinde, ikinci sınıfı atlamak suretiyle, 1949 yılı ilkbaharında liseyi bitirmeğe muvaffak oldum.

Aynı engelleri aşarak diploma almağa hak kazanan öğrencilerin en yaşlısıydım, fakat en bahtiyarları da yine bendim. Diploma törenine katılan eheveynler arasında en çok gururlanan, eminim ki babamdır. Uzun bekleyişinin semeresini görüyordu.

Liseden sonra askerlik hizmetimi yaptım ve nihayet Üniversiteye kaydoldum. Bugün gazeteci yazar olarak çalışıyorum.

Bütün bu hikâyeyi neden anlattım dive soracaksınız. Çünkü, öğrenimini yarıda bırakmış yetişkinlerin problemi, bana, çok önemli görünmektedir. Çeşitli etkiler altında kalarak öğrenimlerini tamamlamamış bir sürü genç vardır süphesiz. İçlerinden büyük bir çoğunluk kabiliyetsizlikten değil, fakat, bir Üniversite diplomasına sahip olmak zevkini gölgeleyen, kazançlı bir işin sağlıyacağı geçici bir özgürlük hülyasının esiri olmaktadırlar.

Fakat bugün, bütün önemli işler için diploma aranıp sorulduğunu farketmekte gecikmiyeceklerdir. Buna rağmen, bir işe girebilen diplomasızlar, çalıştıkları kurumda hasıl olacak bir kriz anında ilk kalemde işten çıkarılacaklardır. İşsizler arasında yapılacak istatistikler arasında % lomasızların teşkil ettiği gün geçtikçe daha açıkça görülecektir.

Tahsilini terketmiş milyonlarca genç arasından, az da olsa bir kısmı okula yeniden dönecektir. Tecrübe ile biliyorum ki, ders çalışmak onlara çok ağır gelecek ve kitapların çetin olduğunu göreceklerdir. Yine tecrübeme dayanarak sizi temin ederim ki, bu gayretin ileride size kazandıracağı para önemli ve bütün bir ömür boyu süreli olacaktır.

Hasip MEMİŞOĞLU

BAŞIBOŞ KAMYON ve KANUN

Cenap OSMANOĞLU

Elâzığdan Malatyaya giderken, Kömürhan dolamaçlarını dönenler, başlarını sol-arkaya çevirince sarp bir yamaçda başıboş bir kamyon görürler. Köprünün yarım kilometre yukarısında, yoldan çıkmış bir kamyon. Yalnız yoldan çıkmış değil, elden de çıkmış: Karoseri bomboş, lâstikleri hava dolu bu kamyon, ansızın boşanıp aşağıya gelecek, şosadan geçen bir yolcuyu veya aracı ezecek gibi... Bir ürperme gelir görene!. Hurdalığa atılacak bir kamyon değil bu. Her halden azından 70 - 80 bin lira değerinde.. Ama, aylardır, buna sahip çıkanı görmedik. «Sahipsiz mal olmaz» derler ya, bunun da yavaş, yavaş sahipleri 2çıkmaya başlıyor. Kimi, kapısını söküyor; kimi, parçalarını götürüyor. Gerçi aşağıda Karakol var; fakat bir jandarmanın nöbet tutması lâzım ki talana meydan kalmasın.

Merak edenler, Karakoldaki jandarmalara soruyorlar: Bunun içinde kaçak kahve yüklüymüş, yakalanacağı sırada, şoför yoldan bayıra direksiyon kırıp, bu kamyonu, sarp bir yamaca indirdikten sonra,. kaçmış... Mal sahibi de, suçu üzerine almamak için, ne malına sahip çıkıyor, ne de ortaya çıkıyormuş! Nezâret için jandarmaya bir emir geldiği, fakat bu emrin yerine getirilmesine de imkân olmadığı anlatılıyor. Tabiî, asayiş karakolundaki 3 - 5 jandarma, bu sırta tırmanarak, nöbet tutacak değil ya! Onların, asıl vazifeleri için, tetikde olmaları gerek..

Bizi düşündüren bunlar değil. Bu kamyonun yağmurun altında, başıboş beklemesi ve sahipsiz bırakılmasıdır. Tuhaf olan bu.

Hırsızın, çapulcunun, çalıp çırpması da, üzerinde durmağ adeğmez. Fakat, kanunla idare edilen bir memleketde, böyle bir Kamyonun sahipsiz kalması, dikkatle üzerinde durulmaya değer. Bu cihet üzerinde duralım.

Çünkü; bu kamyon, bir suç konusu ise, buna, Tekel İdaresinin veya Adalet Dairesinin yahut Vilâyet Makâmının el koyması, vazife ve hakkıdır. Çürütüp çalınmaya terkedilmesi ise, bu müesseselerin, ne vazifesiyle ne de yetkisiyle bağdaşabilir. Yani böyle bir Kamyonun çürümesine ve çalınmasına meydan vermek, o makâmların hakkı değildir. Aksine zarar verici, bir suç teşkil eder.

Bu kamyonun, bir suç konusu olmadığını, bir kaçak eşya taşımadığını farzedersek, yine durum değişmez. İster taşınır olsun, ister taşınmaz olsun, her sahipsiz malın sahibi, devlettir de ondan.

Taşınmaz mal, devletin hüküm ve tasarrufu altındadır.

Taşınır (menkul) mala gelince; bu mal, bulanın olmaz, yine kaybedenindir. Bulanın olabilmesi için, önce zabıtaya haber verilmesi ve bir mal bulunduğunun ilân edilmesi şarttır. Şâyet bulan olmaz, sahibi çıkmaz ve bir yıldan fazla zabıta memurlarının yanında kalırsa, satılır, yine sahibi çıkmazsa Hazineye irâd kaydedilir.

Eğer bulunan bu malın, ezilen, bozulan mallardan olmasa bile, muhafazası külfetli ise, yine satılması ve bedelinin, emanete alınması gerekir.

Bu kamyon, kimse tarafından bulunmamış, meçhûl sahibi tarafından dağda bırakılmış ve zâbıtanın nezâretine terkedilmiş olduğuna göre, Medenî Kanunun «Lûkata» hükümleri gereğince, devlet tarafından, yukarda açıklanan işlemin yapılması zorunluğu vardır. Fakat aylardır devlet dairelerinin buna sahip çıkmadığı görüldüğüne göre, başıboş kamyonu, parça buçuk söküp götürenlere, hak vermekden başka çâre yok.

Ancak bu çapulculara, talanlarını korku içinde ve gizlice yapmamaları için, kanun yolunu söyliyelim:

«Ben bir sahipsiz kamyon buldum» diye, karakola haber versinler, sonra bunu yerli gazetenin 4. sayfasında, bir cümleyle ilân etsinler, ve kamyonu çekip götürsünler, 5 sene sonra, o kamyon temiz kâğıdı alınmış bir kamyon gibi, kendi malları olur.

BESLENME ve ELÂZIĞ ÇEVRESİNDE HAYVANCILIK

Doç. Dr. Med. Vet. **Mustafa TEMİZER**

Bugün yurdumuzda halli gereken sayısız problemlerimiz var. Bunlardan biri ve bizce en önemlisi halkımızın beslenmesidir.

Çünkü bir insanın düşünsel ve bedeni faaliyetlerinin normal ve verimli bir şekilde çalışabilmesi, onun dengeli bir şekilde beslenmesiyle mmükündür. Uygun beslenmede, bir günde insanın tükettiği nebati gıdalar, hayvansal gıdaları da, belirli oranlarla alması gerekir.

Eksik beslenmede dimağî ve fizyolojik faaliyetler, normal yapılamadığından, toplumda ekonomik, sosyal ve sıhhi problemler doğurur. Bu tehlike, dünyanın bugün bir numaralı dâvası haline gelmiştir. Yerli ve yabancı yayınlar takip edilecek olursa görülür ki, «beslenme, açlık» gibi konular, zamanın en aktüel konularıdırlar. Buna rağmen biz bu açlığın ve beslenme konusunun, anlam ve önemini henüz anlamış ve ona yönelmiş değiliz. Halbuki bu konu, hepimizin üzerinde ciddiyetle durmamızı icap ettirecek hayati bir önem taşır. Sadece ekmek veya benzeri bitkisel gıdalarla beslenmek, bugüne kadar olduğu gibi, bundan sonra da sağlık ve verimimizi aynı şekilde baltalamağa devam edecek demektir. Demke istiyoruz ki, etsiz, sütsüz, yumurtasız, yalnızca tahılla beslenme, bizi verimsiz kılmıştır. Bu halin devamı, hem iş gücümüzü ve hem de zihni çabalarımızı engeller.

Kendimizi, Doğu Milletleri ile değil, kalkınmış Batı milletleri ile mukayese edersek, neticede onlardan 100 - 200 sene ve belki daha fazla bir zaman gerilerde olduğumuzu görürüz. Bütün bunların, sayısız nedenleri vardır. Bunlardan en önemlisi, beslenme imkânlarımızın çok ilkel ve eksik oluşudur.

Denilebilir ki, Şarklılar meselâ, Çinliler - Hintliler, yaşamıyorlar mı? Yaşıyorlar, amma bizim gibi yaşıyorlar. Sadece nesillerini üretiyorlar. Neden Avrupa ve Amerika'lıların yaptıkları yenilikleri yapmamışlar? Neden bütün dünya, bunların teknik, ilmî ve ziraî mahsüllerine muhtaçdır? İşte bunların hepsi, çoğunlukla beslenme imkânlarının yeterli olma-

---

Ama akla gelen bir cihet var. Devletin ve sahibinin, sahip çıkmadığı bu kamyona bir gözü açık sahip çıkdı diye, adlî ve idarî makamları nelbirliği ve sözbirliği ile sahip çıkması.. Çok muhtemeldir bu. Belki sahipsiz bir mala, sahip çıkdı diye, o adam hakkında takibat bile yapılır, ceza dahi verilebilir. Bu, «Hikmet-i Hükûmettir.» herkesin hattâ her hukukçunun aklı ermez buna..

Yine en iyisi; bu kamyonun, şimdi olduğu gibi, parça buçuk sökülüp götürülmesi olsa gerek!

Anadolu halkının, diline pelesenk ettiği, bir söz var: «Masa sahibi çok amma, tasa sahibi yok!..» yahut «İyi memleket amma, sahibi yok!..

Bu sözlerdeki hikmet ve hakikat, böyle olaylarla karşılaşınca çözülüveriyor.

Halkın sözü, hakkın sözü; bunda şüphe yok.

70 - 80 bin liralık bir kamyon, dağbaşında, telef olmaya terkedileceği, Belediyenin emrinde hiç olmazsa çöp arabası olarak kullanılsa; yahut satılıp bedeli, köşebaşlarını tutan dilencilere dağıtılsa, ne kadar sevap kazanılır, bilir misiniz?

Fakat, sözle peynir gemisi yürütülemiyeceği gibi, kaçak Kahve kamyonu da yürütülemez tabii.

Şimdi dağ yamacında kanunla, kamyon karşı karşıya!!

Cenap OSMANOĞLU

masındandır. Onlara kavuşmamızın çâresi, her şeyden önce, onlar gibi beslenebilme imkânlarına kavuşmaktan ibaret...

Yukarıda işaret edildiği gibi, bitkisel gıdalarla beslenmek, insanların ancak bedenî faaliyetlerini karşılıyabilir. Dengeli bir beslenmede ise, günde bitkisel gıdalar yanında, belirli oranlarda hayvansal gıdaları da almak, artık klâsik bilgilerdendir. Ülkemizde böyle bir beslenmenin sağlanması için, yurt hayvancılığının geliştirilmesi icap eder.

Hayvancılığın geliştirilmesi için, devlet ve milletçe gayretlerimiz noksandır. Bu husus, sadece bir müessesenin gayret ve arzusu ile olamaz. Bu bir millî dâvadır. Buna inanarak elbirliği ile çaba sarf etmemiz gerekir.

Son 20 yıldan beri uygulanan tarım politikamızla ,mer'alar, hatta ormanlar, sürülerek, tarla haline getirilmiştir. Halbuki ileri hayvancılık, tam ve rasyonel beslemeyi gerektirir. Ayrıca mer'asızlık ve ormansızlık, geniş çapta toprak eroziyonları da meydana getirir. Bütün bu zararlara rağmen, buğday dışarıdan gelmese, aç kalabiliriz. Sorulabilir ki, Türkiye'de hayvan yok mu? Var, hem de sayı itibariyle, dünyada 6 cı gelmekteyiz. Hemen ilâve edelim ki, bu rakamın tam tersine olarak, hayvanlarımız kalitesiz ve verimsizdir.

Bizde, bir inekten yılda ortalama olarak 584 kilo süt alınmakta. Bu rakam; Avrupa, Amerika ve hatta İsrail'de 4000 - 5000 kilo kadardır. Buna göre et, süt, yumurta, v.s. hayvanî menşeli gıda istihsalimiz o nisbette düşüktür. Hal böyle olmakla beraber, memleket hayvancılığının senelik zararı korkunçtur. Çünkü, bu zarar, 10 milyar Türk lirasıdır.

İşte bizim gibi fakir bir memleket için bu rakam, büyük ve önemli bir meblâğdır. Bundan dolayıdır ki, dış yardım almasak yaşıyamıyoruz. Bu hâl, varlık içinde yokluk, zenginlik içinde yoksunluk demektir.

Üstün kaliteli ve bol hayvanî gıda maddelerini tüketen Amerikalı ve Avrupalılar, dün olduğu gibi bugün de sayısız yeniliklerin öncüsü bulunmaktadırlar. Bunların, nasıl beslendiklerine, kısaca bir göz atalım:

Sabah Kahvaltısında: 50 - 100 gramlık ince bir dilim kızarmış ekmek, 20 - 25 gr. tereyağı, 1 - 2 bardak süt, 1 - 2 rafadan yumurta, biraz reçel, 50 - 100 gr. et (Sucuk, Jambon, Sosis, Salam v.s. şeklinde).

Öğle Vakti: 2 - 3 bardak süt, 150 - 200 gr. et, biraz sebze, bir miktar patates veya pirinç pilavı, bir tatlı.

Akşam Yemeği: Yine süt, et, bir miktar sebze, pirinç veya patates.

Aşağı yukarı bu tertip esastır ve hemen hemen herkes bu gıdayı eksiksiz alabilmektedir. Böylece kafa ile çalışan verimli, işi ile çalışan güçlü olabilmektedir.

Elbet senede, ayda, yılda bir defa et yiyen toplumdan beklenen sağlık ve verim bu olacaktır.

Kurban bayramını, Cenabı Hak, bize ne için ihsan etmiştir. Ulu dinimiz bir akıl ve mantık dinidir. Burada işin derinine inmeden sathi olarak düşünürsek hemen şu yargıya varırız. Hiç et yemeyen fakir halkın, senede bir defa dahi olsa et yemesini temin eden Kurban Bayramı, insan beslenmesinde, etin yani proteinli maddelerin, ne kadar önemli olduğunu göstermiyor mu? Keza tabiata bakalım; tilkinin kurnazlığı, kurdun kuvvet ve cesareti nedendir? Et yiyen mahlûklar, ot yiyenlere daima hâkimdirler. Ayrıca ot yiyenlerin şişmanlığı, et yiyenlerin aksine atletik oluşları ve bunları uzun yaşamaları, işte hep bu protein et meselesidir. Gâyemiz, hepimizin sofrasında, hemen her övün et, kahvaltısında yumurta, süt bulunması olmalıdır.

ELÂZIĞ ÇEVRESİNDEKİ HAYVANCILIK

Elâzığ, hayvancılık yönünden, Türkiyede üçüncü derecede bir sıra alır. Bununla beraber onun, Erzurum-Bingöl hayvancılığının kışlakiye ve otlakiye yolları üzerinde bulunması, birinci derecede bir önem kazanmasını sağlamıştır. Ayrıca Elâzığ, Doğu'da istikbalin hem ileri bir sanayi ve hem de kültür merkezi olma karakterindedir. İleri teknik ve sanayi daima ileri ve dengeli bir beslemeyi gerektirdiğinden, nüfusun da gittikçe kesifleşeceği bu bölgede, genellikle kaliteli gıda maddelerine fazla ihtiyaç duyulur. Keban projesi, bunların yakın bir delilidir. Coğrafi ve arazî karakteriyle, Elâzığ ve çevresi ileri bir hayvancılığa çok müsaittir. Bu bakımdan, lü-

zumlu ve kârlı olan bu iş üzerinde durmamız bir zaruret ve vatan borcudur. Hayvancılığın, bölgemizde kalite, verim ve kantite bakımından, islah ve geliştirmesinin modern yolları vardır. Bununl aberaber, bunlar çok da komplike işler değildirler. Bu hususta önderlik edecekler vardır. Yeter ki bu fikir, benimsensin, halka ve köylüye empoze edilsin.

Ayrıca hayvancılık, bir ülkenin tarımını rantabiliteye ulaştıran bir nitelik taşır. İleri ülkelerin, tüm tarım gelirlerindeki hayvancılıktan elde edilen gelir payı % 60-85 arasındadır. Bu da, hayvancılığın bir memleket için nekadar önemli olduğunu ifadeye kâfi gelir.

Elâzığ ve bölgesinde, hayvancılığın şu konuları üzerinde ilkin çalışmaya başlamak lâzımdır.

1 — Besicilik (Sığır-koyun),
2 — Tavukculuk,
3 — Süt inekciliği.

Bilâhare hayvansal ürünlerin, sanayi geliştirilmelidir. Meselâ et sanayii: Sucuk, pastırma, sosis, salam, konserve, et vesaire. Bu arada süt sanayii. İçme südü, tereyağcılık, peynircilik, süt tozu vesaire önemli ve hayati konulardır. Söz buraya gelmişken göl veya tatlı su balıkçılığı da çevremiz için, büyük ve önemli bir konu olduğunu hatırdan uzak tutmamalıdır. Bunlardan başka, yarım kalan et kombinasının bir an evvel ikmaline gayret sarf etmek lâzımdır. Zira bu hayvancılığın bir garantisi mesabesindedir. Çünkü orada her türlü hayvani mahsulât, pazar buluncaya kadar emniyetle muhafaza edilebilir. Yem sanayii ve şeker fabrikasının bölgemizde bulunuşu, hayvancılık bakımından ayrıca birer avantajdırlar. Çevremizde kuzu kesimi, behemehal yasaklanmalı; bunun için kesime mecbur olan vatandaşa kredi sağlanması temin edilmelidir.

Bugüne kadar zirai sektör içinde hayvan yetiştiricilerine kredi dağıtılması, en arka plânda yer almıştır. Bu durum, diğer faktörlerle birlikte hayvancılığın geri kalmasına ve câzip bir ticari faaliyet olmamasına sebep olmuştur. Eğer memlekete ve köylümüze sağladığı faideleri nisbetinde, bu konuya da gerekli kredi sağlanmış olursa, hiç şüphesiz hayvancılık ve ilgili endüstriyel kollar, köylüsü ve aydını tarafından benimsenecek ve her gün biraz daha ileriye gidecektir.

Üzülerek belirtmek isteriz ki, yıllardan beri memleketimizde uygulanan tek taraflı bir tarım politikası, çoğunlukla geçimini tarıma bağlamış ülkemizi, ekonomik çıkmazlara sokmuş, hem de iklim şartlarının müsait olmadığı senelerde, kendisini tek taraflı bir zirai ürüne bağlamış olan köylümüzü, kara kara düşündürmüştür. Eğer tüm tarım faaliyetleri yanında, ileri bir hayvancılığa da önem verilirse, hem memleket ekonomisinde önemli gelişmeler olur ve hem de köylümüz, her yıl kazancını garanti altına almış bulunur.

Doç. Dr. Med. Vet.
Mustafa TEMİZER

DEFNE
Haftalık Sanat Dergisi
P.K. 421 ANKARA

MUSTAFA KÖKOK

(Şeyh Mustafa) diye anılıyor ama, şeyhliği, yok. Ancak kendisini İmam efendinin müridi sayıyor. Ona, hürmetle yazdığı koşmalardan da, din korkusu, günah kaygusu içinde olduğu aşikâr.

Şair'in adı. Mustafa Kökok'dur. Babası Emin, annesi Elif... 304 yılında Çemişgezek'in (Pulu) köyünde doğmuş, orada yaşamaktadır. Eski harflerle okuma yazması var. Fakat devamlı bir tahsil görmemiş. Hocalarının ismini birer birer saymakta. Bunlar; Dişidili Hâfız Ali, aynı köylü Hâfız Mustafa, ve Muhittin hoca. Ayrıca Vahşinli Mahmut efendiden de ders almış.

10 - 15 sene okuma yazma öğrendiğini söylemekte ise de, bu müddet. tahsil müddeti değil, tahsil çağı olmalıdır.

Şiire, «destan» diyor. Yazdıklarının çoğunu istek üzerine yazmış ve Ankarada, İstanbul'da bulunan tanıdıklarına göndermiştir.

Halk şiir tekniği zayıfsa da, şair tabiatının sevkiyle, samimi söyleyişleri var.

Müsvedde halinde, kâğıtlara yazdığı bir tomar şiirini bize verdi; yazıp iade edelim, dedik. İstemedi. «Sizin olsun, ben yine yazarım» dedi. Anlaşılıyor ki, şiirlerini toplamak, yazdığını okumak hevesi yok. Ne yazmışsa istiyenlere vermiş. Bunlar, somut (müşahhas) şiirleri olsa gerek. Özellikleri olmalıdır.

Alâka gösterişimizden, hislendi hassas olduğu belli. Teşekkür edip ayrılırken, yaşaran gözleriyle bizi uğurladı.

Koşmalarından aldığımız örnekleri sunuyoruz:

Alınca elime ben bu kalemi,
Beybahlık edenler, razı olur mu?.
Yazsam şu gördüğüm derdi, elemi;
Edenin yanına bunlar kalır mı?

Bu nasıl komşuluk, bu nice dehşet?!.
Bu halkı, gün güne kaplamış vahşet!
Herkes birbirine ediyor nisbet!
Nisbet sahipleri murâd alır mı?!

Vakterip gafletten uyansa bir kul,
Yaradan indinde olmaz mı makbul?
Dosdoğru kurulmuş erkân ve usul,
Yol, erkân bilmiyen, yola gelir mi?

Aklımız dağılmış, başımız boştur.
Bu nasıl davranış, bu nasıl iştir?!
Gözünü aç oğul! deme, bu düştür,
Hiç göz yormıyana mihman güler mi?

Bize hükmeden hep, hubb-i sivâdır;
Onunla uğraşmak, boş bir havadır.
Ancak onu yenen, olur bâhadır,
Yenilen şâh olsa, şevket bulur mu?

Korkuyla, recayı, bırakma dilden.
Sarıl o mesleğe, candan gönülden.
Biz, âciz bir kuluz, ne gelir elden?!
Rahmetle açılan güller solar mı?

Adımız müslüman, yeriz harâmı!.
Haramla ömrümüz bulmuş, nizâmı
Almaz mı bizlerden Hak intikamı?
Kırılan kâseye zemzem dolar mı?!

Biz ne yol biliriz, ne de bir usul,
Başımız gaflette, işimiz füzûl.
Namazımız bile olur mu kabul?!
Niyâzı bilmiyen, namaz kılar mı?.

Dil evini, tamir için cihanda;
«Kenzilâyefna» var, her müslümanda
«Hubb-isivü» çıksa gül açar canda;
Sivâdan ayrılan, öksüz ölür mü?

Dünkü gün biriyle ben, yola çıktım;
Yollar tedbil olmuş, her yana baktım.
«Bu ne iştir» diye, aklımı takdım;
Gonca gülmeyince bülbül çiler mi

Her zaman, Mevlâyı bilmek gerekir.
Arayıp, kalbinde bulmak, gerekir.
Onunla eğlenip kalmak gerekir.
Ondan gayrısını gönül diler mi?

MUSTAFA KÖKOK

1 — **Yolçatı istasyonunun kaldırılması:** Kaldırılacak olan istasyon ve tesisleri değildir. Yolçatı'nın Elâzığ istasyonuna aktarılmasıdır. Gerek aktarmalar dolayısiyle, halkı müşküllere sokan, gerekse, kâfi emniyet tedbirleri alınamadığından, yankesiciliğe meydan veren Yolçatı istasyonu, Elâzığ'ın ekonomik hayatında da, kurulduğu günden bugüne kadar, zararlara sebeb olmuştur. Bunun önlenmesi için, Yolçatı, Kürk istasyonları arasındaki hat iptal edilerek, Diyarbakır'a giden demiryolunun, doğruca Elâzığ'dan ayrılması sağlanacaktır. Bunun için, Bayındırlık Bakanlığının etüdler yapıp, halkın dileğini yerine getireceği ve etüdlerin ikmal edildiği bildirilmektedir.

2 — **Hava Alanı :** Türkiye'de hava trafiği bakımından, Esenboğa ve Yeşilköy'den sonra en önemli alan, Elâzığ hava alanı olduğu halde, pistin küçüklüğü ve mukavemetinin azlığı dolayısiyle yer trafiği yönünden önemsizdir. Bu itibarla her gün uçak seferleri yapılmadığı gibi, büyük yolcu uçakları da inip kalkmamaktadır. Bu bakımdan bir hayli yolcu Malatya'dan uçağa binmeyi tercih ediyor. Bu aksaklığın giderilmesi için, yer trafiğini, hava trafiği önemine çıkarmak için, Milletvekillerimizin teşebbüse geçtikleri öğrenilmiştir.

3 — **YSI. Bölge Müdürlüğü Kuruluyor:** Köy İşleri Bakanlığı, Köy içme suları başkanı Y. Mühendis Mustafa Tuğrul 4.4.1966 günü İlimize gelerek YSİ. Bölge Müdürlüğünün İlimizde kurulduğuna dair, basına demeç vermiş, gerekli işlemleri yaparak 10 4 1966 pazar günü Ankara'ya dönmüştür.

4 — **Baraj İstimlâkleri:** Keban Barajının basacağı köylerin istimlâkine başlanmak üzere. Kadastro tesbitlerine başlanmıştır.

Ancak, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı sayın İbrahim Demirel, evvelce kadastrosu yapılmış köylerin, istimlâk bedelleri ödeneceği gibi, tapulaması biten arazi sahiplerine dahi, mülkiyet ihtilâfı olmadığı takdirde istimlâk bedellerinin ödeneceği açıklanmıştır.

5 — **Barit Tozu Fabrikası:** Keban Barajından sağlanacak enerjiden, faydalanılmak üzere Hamdi Bozbağ adında müteşebbis bir zat tarafından, 1 Milyon lira yatırım yapılacak. Barit tozu fabrikası kurulacağı, yerli basından öğrenilmiştir.

6 — **Harput Kalkınıyor:** Kısa zamanda yıkılan Harput'un yine kısa zamanda kalkınması için, bilhassa Milletvekilimiz N. Ardıçoğlu tarafından, büyük gayret harcanmaktadır.

Buna paralel olarak, İlimiz, Bölge müdürlüklerinin de çok verimli faaliyetleri görülmektedir.

Orman Bölge Müdürlüğü, Fetihahmet'den Gülmez tepesine kadar, ereziyon sahasını DSİ. den devralarak ağaçlandırmaya başlamıştır.

DSİ. 9. Bölge Müdürlüğü Harput'taki suların çıkartılıp toplanması ve kasabaya akıtılması için, muntazaman etüdlerine devam etmektedir.

Tek viraj ve tatlı meyille Harput'a götürülen yol, Karayolları Bölge Müdürlüğü tarafından, bakıma alınmıştır.

Elâzığ'dan Harput'a, elektrik verilmesi işi, İller Bankası tarafından 1966 programına alınmış, projeleri ikmal edilmiş ve 100 bin lira ödenek sağlanmıştır.

7 — **Sayın İlhan Akçay İlimizde :** Keban barajı yapılınca su altında kalacak tarihi eserlerin, tetkiki ve tesbiti, ve eski eserlerin onarılması için uzman Arkeoloğ Mir[illegible] İlimize gelmiş ve geldiği günden Harput'a giderek işe başlamıştır.

Kendisine hoş geldin der, çok faydalı çalışmalarında üstün başarılar[illegible]

ELÂZIĞ MİLLÎ EĞİTİM TEŞKİLÂTININ DEĞERLİ MENSUPLARINA

9/Nisan/1966 tarihinde göreve başlamış bulunuyorum.

Elâzığlı olmak, hizmetin îfası bakımından benim için bir şans sayılabilir. Ancak, değerli öğretmenlerimin ve tüm eğitim görevlisi arkadaşlarımın güven ve desteklerine muhtaç bulunduğumu, onların derin anlayışlarından çok şey beklemekte olduğumu özellikle kaydetmek istiyorum.

Elâzığımıza ve yetiştirmekte olduğumuz yavrularımıza, gençlerimize faydalı olabilmek için, şerefli kadronuzda yer alırken; hiç bir ard düşünceye sahip bulunmadığımı da belirtmek isterim.

Rehberimiz; kanunlar, yönetmelikler ve muhterem Elâzığ amme efkârının dikkatı olacak; görevimizin bilinç halkalarını bunlar teşkil edecektir.

Yavrularımızı ve gençlerimizi daha ilei öğrenim kademelerine götürme ve Elâzığımızın kültür hayatını güçlendirme çabalarında ve mesleki dayanışmamızın daha da gelişmesi yolundaki gayretlerinde bütün yönetici, öğretmen ve memur arkadaşlarıma Tanrı'nın yardımcı olmasını diler saygılarımı sunarım.

Necip Güngör Kısaparmak
Millî Eğitim Müdürü